

ΑΛΚΜΑΙΩΝ Ο ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Αλκμαίων ο Κροτωνιάτης ήταν γιος του Πειρίθου και μαθητής του Πυθαγόρα. Η περίοδος της μεγάλης ακμής του συμπίπτει με το τέλος του 6ου και τις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ., στην περιοχή της Κάτω Ιταλίας. Υπήρξε μεγάλος γιατρός και φιλόσοφος και θεωρείται πατέρας της επιστημονικής ιατρικής, αφού πρώτος ασχολήθηκε με την πειραματική έρευνα και την χειρουργική στο ανθρώπινο σώμα.

[Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΓΚΕΦΑΛΟΥ]

Ο Αλκμαίων, ως φυσιολόγος - ερευνητής κατάλαβε την τεράστια σημασία του εγκεφάλου ως "ηγεμονικό" κεντρικό όργανο και ύστερα από ανατομικές μελέτες ανακάλυψε τα αισθητήρια νεύρα του που τα ονόμασε "**πόρους**" (αγγεία). Συγκεκριμένα, ο Αλκμαίων, παραδίδει πως με τους "**πόρους**" ο εγκέφαλος αντιλαμβάνεται τις πληροφορίες που δίνουν οι αισθήσεις και έτσι δημιουργείται η νόηση, που στηρίζεται, στη μάθηση, στη φαντασία, στη μνήμη και στην κρίση. "**άπασας δε τα αισθήσεις συντηρείσθε πως προς τον εγκέφαλον.**" (3)

[Η ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΘΕΤΩΝ]

Ο Αριστοτέλης στο έργο του Μεταφυσικά παραδίδει έναν *πίνακα αντιθέτων* δυνάμεων που όπως αναφέρει άνηκε στο ιατροφιλόσοφο Αλκμαίων. Ο Πυθαγόρειος αυτός πίνακας είναι πιθανών να άνηκε στον Φιλόλαο, σημαντικότατο επίσης μαθητή του Πυθαγόρα. (βλ. [KEIMENA](#))(1) . Με βάση αυτές τις αντίθετες δυνάμεις ο Αλκμαίων ορίζει την υγεία ως ισομερή μείξη και κατανομή (:*ισονομία*) των σωματικών δυνάμεων. Η ασθένεια προκαλείται από την επικράτηση μίας εκ των δύο δυνάμεων (:*μοναρχία*), γι' αυτό και η θεραπεία έγκειται στην εξισορρόπηση των δυνάμεων αυτών. Η θεωρία αυτή επηρέασε σε μεγάλο βαθμό του Ιπποκρατικούς γιατρούς που διατύπωσαν την δική τους διδασκαλία για τις "κράσεις" που και αυτή προϋποθέτει, ίση ανάμειξη των συστατικών του σώματος.(3)

[Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ]

Ο Αλκμαίων σύμφωνος με την Πυθαγόρεια παράδοση δέχεται την αθανασία της ψυχής, όχι όμως και την μετεμψύχωση της. (Αριστοτέλης, Περί Ψυχής Α12). Η ψυχή βρίσκεται σε διαρκή κίνηση και αυτή ακριβώς είναι η αιτία που την καθιστά αθάνατη και θεϊκή όπως και όλα τα θεία ουράνια σώματα. (ήλιος, σελήνη, κλπ). Το τελικό συμπέρασμα του Αλκμαίων, ύστερα από όλες τις μελέτες του είναι πως ο άνθρωπος οδηγείται στον βιολογικό θάνατο γιατί δεν μπορεί να ενώσει το γήρας με την βρεφική του αφετηρία. Ο βίος του ανθρώπου δεν είναι κύκλος αλλά ευθεία γραμμή.

[ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Ο Αλκμαίων στο έργο του «Περί Φύσεως» μας αποδεικνύει περίτρανα πως έμεινε πιστός μαθητής του Πυθαγόρα. Η αθανασία της ψυχής, η κυκλική ροή ως πηγή αιωνιότητας της ζωής είναι για τον Αλκμαίων η αληθινή γνώση των πραγμάτων. Η αληθινή γνώση δεν μπορεί να είναι ανθρώπινη αλλά θεϊκή γιατί η πρώτη είναι σχετική και περιορισμένη και καταλήγει μόνο σε υποθέσεις και προσεγγίσεις. Παντογνώστες και αλάνθαστοι είναι μόνο οι Θεοί.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Διογένης Λαέρτιος, Βιβλίο 8, σελ 81, Αλκμαίων

Ο Αλκμαίων καταγόταν από τον Κρότωνα. Ήταν κι αυτός μαθητής του Πυθαγόρα. Ασχολήθηκε κυρίως με ιατρικά θέματα, κάποιες φορές όμως αναφέρεται και στη φυσική φιλοσοφία, όπως όταν λέει: «Τα περισσότερα απ' όσα αφορούν τους ανθρώπους είναι διπλά»? Είπε ακόμη πως η ψυχή είναι αθάνατη και κινείται συνεχώς όπως ο ήλιος.

Διογένης Λαέρτιος, Βιβλίο 8, σελ 81, Αλκμαίων [Φαβωρίνος, Παντοδαπή Ιστορία]

« Ο Κροτωνιάτης Αλκμαίων, ο γιος του Πειρίθου είπε στον Βροτίνιο, τον Λέοντα και τον Βάθυλλο τα εξής: «Τα περί αοράτων όπως και τα περί των θνητών μόνο οι θεοί τα αντιλαμβάνονται με σαφήνεια, οι άνθρωποι μπορούν μόνο να κάνουν υποθέσεις»?

Αριστοτέλης, Μεταφ. Α5, 986 α22

..αλλα μέλη της ίδιας σχολής (Πυθαγόρειας) λένε ότι υπάρχουν δέκα βασικές αρχές, που την διατάσουν σε μία συστοιχία:

πέρας και άπειρον

περιττόν και άρτιον

έν και πλήθος

δεξιόν και αριστερόν

άρρεν και θήλυ

ηρεμούν και κινούμενον

ευθύ και καμπύλον

φως και σκότος

αγαθόν και κακόν

τετράγωνον και ετερόμηκες

Με τον ίδιο τρόπο φαίνετε πως είδε το ζήτημα και ο Αλκμαίων ο Κροτωνιάτης και είτε πήρε την ιδέα από εκείνους είτε εκείνοι την πήραν από αυτόν, γιατί εκφράστηκε με παρόμοιο τρόπο όπως εκείνοι. Λέει δηλαδή ότι τα περισσότερα ανθρώπινα φαινόμενα σχηματίζουν ζευγάρια, χωρίς πάντως να εννοεί τυχαίες αντιθέσεις ?

Αέτιος V,30,1

Ο Αλκμαίων υποστηρίζει ότι το μυστικό της υγείας είναι η ισότιμη ισορροπία των δυνάμεων, του υγρού και του ξηρού, του ψυχρού και του θερμού, του πικρού και του γλυκού και των υπόλοιπων, ενώ η επικράτηση ενός από αυτά είναι αιτία αρρώστιας, γιατί η επικράτηση του ενός ή του άλλου είναι φθοροποιός. Η αρρώστια προέρχεται άμεσα από την υπερβολική ζέστη ή το υπερβολικό κρύο, έμμεσα από τον υπερσιτισμό ή τον υποσιτισμό και η εστία της είναι το αίμα ή το μεδούλι ή ο εγκέφαλος. Μερικές φορές γεννιέται σ?αυτές τις εστίες από εξωτερικές αιτίες, από κάποιας μορφή υγρασίας ή από το περιβάλλον ή από την εξάντληση ή από τις κακουχίες ή από παραπλήσιες αιτίες. Η υγεία, από την άλλη μεριά, είναι η σύμμετρη ανάμειξη των διαφόρων ιδιοτήτων.

Αέτιος V,30,1

Ο Αλκμαίων υποθέτει ότι η ψυχή είναι μία ουσία που κινείται από μόνη της αέναα, και για αυτόν τον λόγο είναι αθάνατη και παρόμοια με τα θεϊκά.

Αριστοτέλης, Προβλήματα XVII, 3, 916α33 [Αλκμαίων αποσ. 2]

Ο Αλκμαίων λέει ότι οι άνθρωποι πεθαίνουν επειδή δεν μπορούν να ενώσουν την αρχή με το τέλος τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων ?παντα,

Βιβλίο 8, Αλκμαίων (σελ 181)

Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

(2) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

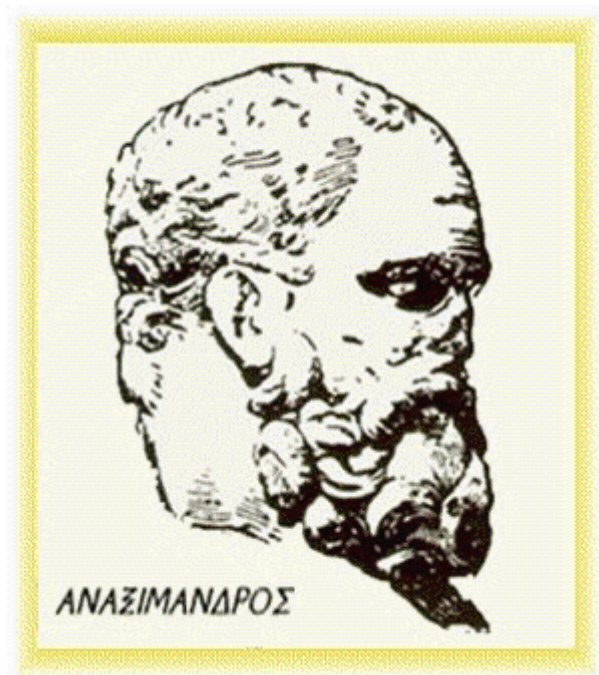
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

(3) Σωκράτης Γκίκας-Ιάσων Ευαγγέλου

Πρωσοκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Σωκράτης Γκίκας

Εκδόσεις Σαββάλας (Αθήνα 1995)

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Αναξίμανδρος γεννήθηκε στη Μίλητο το 547 π.χ. και ήταν γιός του Πραξιάδη και μαθητής του Θαλή. Όπως και ο δάσκαλος του, δεν ήταν μόνο φιλόσοφος αλλά μεγάλος αστρονόμος, μετεωρολόγος, γεωγράφος και βιολόγος. Ο Αναξίμανδρος είναι ο πρώτος που έκανε μία μεθοδική προσπάθεια να εξηγήσει φιλοσοφικά όλες τις πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας εγκαταλείποντας τις μέχρι τότε μυθολογικές διατυπώσεις για την αρχή, τη γένεση και την φθορά των όντων.

Ο Φαβωρίνος στην Παγκόσμια Ιστορία του, σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο, μας παραδίδει «...ήταν ο πρώτος που επινόησε το γνώμονα και τον έστησε πάνω σε ηλιακά ρολόγια για να σημαδεύει τα ηλιοστάσια και τις ισημερίες. Επίσης κατασκεύασε και ωροδεικτικά όργανα. Ήταν ο πρώτος που σχεδίασε το περίγραμμα της γης και της θάλασσας, αλλά επίσης έφτιαξε και μία ουράνια σφαίρα.» (1)

[ΤΟ ΑΠΕΙΡΟΝ ΩΣ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ]

Το μεγάλο βήμα, η μεγάλη τομή, που έκανε, ο Αναξίμανδρος με τη σκέψη του, είναι ότι εισήγαγε πρώτος στην ιστορία της φιλοσοφίας την έννοια του απείρου. **Το άπειρον είναι η αρχή του κόσμου**, η αρχή όλων των πραγμάτων, αυτό που είναι πίσω από την απέραντη ποικιλία και τις διαφορετικές τους ιδιότητες.

Ο Σιμπλίκιος, Νεοπλατωνικός φιλόσοφος του 6ου αϊ μ. Χ., παραθέτει το μοναδικό σωζόμενο απόσπασμα του Αναξίμανδρου στο έργο του «Εις Φυσικά». "Ο Αναξίμανδρος είπε ότι **αρχή των όντων είναι το άπειρο**... από το οποίο έγιναν όλοι οι ουρανοί και οι κόσμοι που υπάρχουν... Και απ' όπου προέρχεται η γένεση των όντων εκεί ακριβώς συντελείται και η διάλυση τους σύμφωνα με την ανάγκη, γιατί τιμωρούνται και επανορθώνουν αμοιβαία για την αδικία, **σύμφωνα με την τάξη του χρόνου**."

Ο Αναξίμανδρος προσδιορίζει το άπειρον ως στοιχείο αγέννητο, άφθαρτο και αθάνατο. Το άπειρο δεν είναι μείγμα των υλικών στοιχείων ούτε άυλη νοητική αρχή: **είναι ύλη που περιέχει τα πάντα**. Από το άπειρο αποσπώνται οι αντίθετες ύλες "**ψυχρόν**" και "**θερμόν**" και από την ανάμιξη τους το νερό. Από το νερό προκύπτουν τα άλλα στοιχεία, η γη, ο αέρας και η φωτιά. Από τον αέρα και τη φωτιά σχηματίζονται τα αστέρια που έχουν την λάμψη της φωτιάς και την ρυθμική κίνηση των ρευμάτων του αέρα.

[Η ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ]

Η εικόνα του κόσμου για τον Αναξίμανδρο είναι βασισμένη σε μαθηματικές έννοιες. Ο κόσμος ως **Ολον** έχει μορφή σφαίρας και στο κέντρο του είναι τοποθετημένη η γη, που έχει μορφή κυλίνδρου και το πλάτος της είναι τριπλάσιο από το βάθος της. Η γη αιωρείται στο σύμπαν και δεν μεταβάλλει ποτέ τη θέση της - ούτε είναι ριζωμένη σε ένα στέρεο υπόβαθρο, όπως λέει η μυθική κοσμολογία. Εφόσον η γη είναι τοποθετημένη στο κέντρο, έχει συμμετρική απόσταση από όλα στη σφαίρα του σύμπαντος. Ενώ η γη αιωρείται, ο ήλιος, η σελήνη και τα άστρα κινούνται κυκλικά. Ο κύκλος που διαγράφει ο ήλιος είναι είκοσι επτά φορές μεγαλύτερος από τη διάμετρο της γης, ο κύκλος της σελήνης δέκα οκτώ φορές και ο κύκλος των απλανών αστερών εννέα φορές. Η ιδέα αυτής της μηχανικής ερμηνείας της κυκλικής αστρικής κίνησης διασώζεται από τον Αέτιο και υπήρξε αποφασιστική στην ιστορία της αστρονομίας.

[Η ΒΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ]

Ο Αναξίμανδρος πέρα από τις ικανότητες του στην αστρονομία είναι και ο πρώτος βιολόγος. Πρώτος εισήγαγε στην ιστορία τη θεωρία **περί της γενέσεως των οργανικών όντων**. Οι πρώτοι οργανισμοί γεννήθηκαν μέσα στο υγρό στοιχείο, όταν αυτό εξ αιτίας της ηλιακής θερμότητας εξατμίσθηκε. Αρχικά τα πρώτα ζώα ήταν περιτυλιγμένα μέσα σε ένα αγκαθωτό φλοιό. Έπειτα βγήκαν από το υγρό στοιχείο στην ξηρά και αφού έσπασαν τον αγκαθωτό φλοιό, άρχισαν να προσαρμόζονται στο καινούργιο περιβάλλον. Ο άνθρωπος προήλθε από το ψάρι και μόνο όταν ήταν σε θέση να επιβιώσει βγήκε στη στεριά. Ο Αναξίμανδρος είναι, από όσα ξέρουμε, ο πρώτος που προσπάθησε να εξηγήσει την προέλευση του ανθρώπου. Η θεωρία της εξελίξεως του Δαρβίνου, είναι φανερό, πως βρίσκει σπερματικά την αρχή της στην παραπάνω θεωρία του Αναξίμανδρου.

Ιππόλυτος, Ελληνικά I,6

«Τα ζώα δημιουργήθηκαν από το υγρό στοιχείο, που το εξάτμιζε ο ήλιος. Όσο για τον άνθρωπο, αρχικά ήταν παρόμοιος με ένα άλλο πλάσμα, και συγκεκριμένα με ψάρι». (1)

ΚΕΙΜΕΝΑ

(1) Στράβων I,7

Ο Αναξίμανδρος ήταν ο πρώτος που δημοσίευσε έναν γεωγραφικό χάρτη...

Αγαθήμερος I,1

Ο Αναξίμανδρος από τη Μίλητο, ένας μαθητής του Θαλή, ήταν ο πρώτος που τόλμησε να σχεδιάσει την οικουμένη πάνω σε πλάκα.

Αριστοτέλης, Φυσικά Γ4 ...

και το άπειρο δεν έχει αρχή... αλλά φαίνεται ότι αυτό είναι η αρχή των άλλων και τα πάντα περιέχει και τα πάντα κυβερνά... όπως λέει ο Αναξίμανδρος και οι περισσότεροι φυσιολόγοι.

Αυγουστίνος, de civ. Dei VIII, 2

Πίστευε (ο Αναξίμανδρος) ότι αυτές οι αρχές των επιμέρους πραγμάτων είναι άπειρες και ότι παράγουν αναρίθμητους κόσμους καθώς και όλα όσα εμφανίζονται μέσα σ' αυτούς...

Αριστοτέλης, Περί ουρανού B13, 295 α 7

Αλλά αν υπάρχει κάποιο είδος φυσικής κίνησης, τότε δεν θα υπήρχε μόνο εξαναγκαστική κίνηση και ηρεμία, αν λοιπόν η γη μένει στη θέση της με τη βία, αυτό σημαίνει ότι ήρθε στο κέντρο παρασυρμένη από τη δίνη. ... Γι' αυτό λοιπόν όσοι πιστεύουν ότι ο ουρανός δημιουργήθηκε, λένε ότι η γη μαζεύτηκε στο κέντρο .

Ψευδοπλούταρχος, Στρώμ. 2 ...

λέει (ο Αναξίμανδρος) ότι αυτό που παρήγαγε από το αιώνιο το θερμό και το ψυχρό αποχωρίστηκε στην αρχή αυτού του κόσμου και ότι αυτό σχηματίστηκε, γύρω από τον αέρα που περιβάλλει τη γη, ένα είδος πύρινης σφαίρας, σαν φλοιός γύρω από ένα δένδρο. Όταν η σφαίρα έσκασε και κλείστηκε σε μερικούς κύκλους, δημιουργήθηκε ο ήλιος, η σελήνη και τα άστρα.

Ιππόλυτος, Ελληνικά I, 6,3

Η γη είναι μετέωρη και δεν στηρίζεται πουθενά, αλλά μένει ακίνητη χάρη στην ίση απόσταση της από όλα τα άλλα πράγματα.

Αέτιος II, 20, I

Ο Αναξίμανδρος λέει ότι ο ήλιος είναι ένας κύκλος 28 φορές το μέγεθος της γης, παρόμοιος με τη ρόδα ενός άρματος, που έχει τη στεφανή της κοίλη, γεμάτη φωτιά, και σ' ένα ορισμένο σημείο αφήνει να φαίνεται η φωτιά μέσα από το στόμιο, όπως μέσα από το ακροφύσιο ενός φυσερού.

Αέτιος II, 16, 5

Ο Αναξίμανδρος λέει ότι τα ουράνια σώματα φέρονται από τους κύκλους και τις σφαίρες στις οποίες επιβαίνει το καθένα τους.

Αέτιος III, 3, 1-2

(περί βροντών αστραπών κεραυνών πρηστήρων και τυφώνων) Ο Αναξίμανδρος λέει ότι όλα αυτά τα φαινόμενα οφείλονται στον άνεμο, όταν δηλαδή ο άνεμος τυλιχθεί από ένα παχύ σύννεφο και έπειτα ξεφύγει βίαια, χάρη στη λεπτή και ελαφριά υφή του, τότε η βίαιη διαφυγή προκαλεί τον κρότο, ενώ η ρωγμή στη μαύρη μάζα του σύννεφου αποτελεί τη λάμψη.

Αέτιος V, 19, 4

Ο Αναξίμανδρος είπε ότι τα πρώτα ζώα γεννήθηκαν στο υγρό στοιχείο, τυλιγμένα μέσα σε αγκαθωτούς φλοιούς και ότι με την πάροδο του χρόνου έβγαιναν στο στεγνότερο μέρος της γης και, όταν έσκαζε ο φλοιός τους, ζούσαν για ένα σύντομο χρονικό διάστημα ένα διαφορετικό είδος ζωής.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι,

Αναξίμανδρος (σελ 110 - 151)

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους,

Τόμος Β Αρχαϊκός Ελληνισμός,

Αναξίμανδρος (σελ 424)

Εκδοτική Αθηνών. (Αθήνα 1971)

ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Αναξιμένης, ο τρίτος μεγάλος Μιλήσιος φιλόσοφος, ήταν γιος του Ευρύστρατου και μαθητής του Αναξίμανδρου. Ο Αναξιμένης ήκμασε την εποχή που έγινε η άλωση των Σάρδεων από τον Κύρο και πέθανε σε ηλικία 60 χρονών κατά την 63η Ολυμπιάδα (528-525 π.Χ.) (1) Για τον βίο και τις δραστηριότητες του Αναξιμένη γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Οι περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του βασίζονται σε μία ειδική εργασία του Θεόφραστου που διασώζεται περιληπτικά από τον Σιμπλίκιο. Αποσπάσματα από την φιλοσοφία του Αναξιμένη βρίσκουμε σε κείμενα του Αριστοτέλη, του Πλούταρχου, του Ιππόλυτου και του Αέτιου.

[Ο ΑΕΡΑΣ ΩΣ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΗ ΟΥΣΙΑ]

Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει: "Αυτός είπε ότι **η θεμελιώδης υλική αρχή είναι ο αέρας και το άπειρο** και ότι τα άστρα δεν κινούνται κάτω από τη γη αλλά γύρω απ' αυτή. Χρησιμοποίησε απλή και απέριτη Ιωνική γλώσσα" (1)

[ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Το δημιουργικό έργο του Αναξιμένη είναι πολύ πιθανό να μην συνεχίστηκε πέρα από το 494 π.Χ. που καταστράφηκε η Μίλητος. Ο φόβος του Αναξιμένη για την καταστροφή της Μίλητου φαίνεται χαρακτηριστικά σε μία επιστολή του προς τον Πυθαγόρα που σώζεται από τον Διογένη Λαέρτιο στο 2ο βιβλίο του.

ΚΕΙΜΕΝΑ

Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων, Βιβλίο II, σελ 139

Ο Αναξιμένης στον Πυθαγόρα

Αποδείχτηκες πολύ έξυπνος από μας που μετανάστευσες από τη Σάμο στον Κρότωνα, όπου ζεις

ειρηνικά. Τα παιδιά του Αιακός προκαλούν συμφορές ασυγχώρητες και από τους Μιλήσιους δεν λείπουν οι ασυμνήτες. Μεγάλο πρόβλημα για μας είναι και ο βασιλιάς των Μήδων, όταν Δε θέλουμε να πληρώσουμε τους φόρους. Όμως οι Ίωνες θα πολεμήσουν με τους Μήδους για την ελευθερία όλων κι αν αρχίσουμε πόλεμο, δεν υπάρχει ελπίδα σωτηρίας. Πως λοιπόν ο Αναξιμένης θα έχει διάθεση να παρατηρεί τον ουρανό κάτω από τον φόβο της καταστροφής ή της υποδούλωσης; Εσυ είσαι ευπρόσδεκτος και από τους Κροτωνιάτες και από τους υπόλοιπους Ιταλιώτες. Έρχονται κοντά σου και μαθητές από την Σικελία.(1)

Θεόφραστος, σύμφωνα με την περίληψη του Σιμπλίκιου (Φυσικά 24,26) (2).

Ο Αναξιμένης από τη Μίλητο, γιος του Ευρύστρατου, σύντροφος του Αναξίμανδρου, λέει και αυτός ότι η θεμελιώδης ουσία είναι μία και άπειρη, όπως ακριβώς υποστήριζε και εκείνος, αλλά δεν την άφησε απροσδιόριστη όπως ο Αναξίμανδρος, παρά την προσδιόρισε, ταυτίζοντας την με τον αέρα, και ο χαρακτήρας της μεταβάλλεται με την πύκνωση και την αραιώση.

Ιππόλυτος, Ελληνικά I. (2)

Ο Αναξιμένης ... είπε ότι ο άπειρος αέρας είναι η θεμελιώδη αρχή, από την οποία προέρχονται όσα γεννήθηκαν, όσα γεννιούνται και όσα θα γεννηθούν, οι θεοί και τα θεία, ενώ τα υπόλοιπα προέρχονται από τα παράγωγα του.

Πλούταρχος, Περί του πρώτου ψυχρού 7, 947f. (2)

... όπως πίστευε ο αρχαίος Αναξιμένης, δεν πρέπει να θεωρούμε ότι το ψυχρό και το θερμό έχουν ουσιαστική υπόσταση, αλλά ότι είναι κοινά παθήματα της ύλης, που συνακολουθούν διάφορες μεταβολές, γιατί όπως λέει, ή ύλη, που συστέλλεται και συμπυκνώνεται είναι ψυχρή, ενώ αυτή που είναι αραιή και 'χαλαρή' είναι θερμή.

Αέτιος, Βιβλίο I (2) (1)

Ο Αναξιμένης λέει τον αέρα θεό... (2) (Ο Αναξιμένης λέει ότι) η ψυχή μας, όντως αέρας, μας συγκρατεί, έτσι το πνεύμα και ο αέρας περιέχουν ολόκληρο τον κόσμο

Αέτιος, Βιβλίο II (2) (1)

Ο Αναξιμένης λέει ότι τα άστρα περιστρέφονται σπρωγμένα από συμπυκνωμένο αέρα (2) Ο Αναξιμένης λέει ότι ο ήλιος είναι επίπεδος σαν φύλλο (3) Ο Αναξιμένης είπε ότι τα σύννεφα σχηματίζονται όταν ο αέρας πυκνώνει περισσότερο, όταν ο αέρας συμπιέζεται ακόμα περισσότερο, ξεστίβεται από μέσα του η βροχή, ενώ το χαλάζι σχηματίζεται όταν πήζει το νερό που πέφτει και το χιόνι όταν στο υγρό στοιχείο προστεθεί μία ποσότητα αερίου.

Αριστοτέλης, Περί Ουρανού, B13 (2)

Ο Αναξιμένης, ο Αναξαγόρας και ο Δημόκριτος λένε ότι το πλάτος (της γης) είναι η αιτία που μένει ακίνητη...

BΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα,

Βιβλίο II, Αναξιμένης (σελ 137-139)

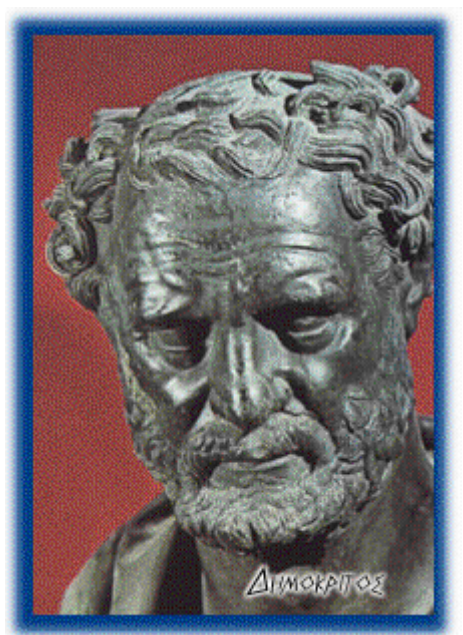
Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

(2) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι, Αναξιμένης (σελ 152 - 170)

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Δημόκριτος γεννήθηκε και έζησε στα Άβδηρα της Θράκης από το 460 έως το 370 π.Χ. και θεωρείται πατέρας της σύγχρονης ατομικής θεωρίας. Η ζωή του ήταν γεμάτη ταξίδια για την αναζήτηση της γνώσης. Ο Ηρόδοτος, σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο, αναφέρει πως μαθήτευσε κοντά σε Μάγους και Χαλδαίους. Ο Δημήτριος στους

<< Ομωνύμους >> και ο Αντισθένης στις << Διαδοχές >> λένε πως ταξίδεψε στην Ινδία και στην Αίγυπτο για να μάθει γεωμετρία από τους ιερείς. Αναφέρεται πως πέρασε δέκα χρόνια παρατηρώντας τις αλλαγές ενός δέντρου, καταγράφοντας όλες τις φυσικές του αλλαγές και καταλήγοντας σε συμπεράσματα που στη συνέχεια αποτέλεσαν την βάση της ατομικής του θεωρίας. Αναφέρεται πως η Αθήνα άφηνε αδιάφορο τον Δημόκριτο και πως όταν την επισκέφτηκε αγνοήθηκε ακόμα και από τον Σωκράτη. Ο ίδιος έλεγε *"ήλθον γάρ, εις Αθήνας και ούτις με έγνωκεν"* Ο Αντισθένης αναφέρει πως για να δοκιμάσει της νοητικές του ικανότητες ζούσε πολλές φορές απομονωμένος και κοντά σε τάφους. (2) Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει ότι ο Δημόκριτος πέθανε με τον εξής τρόπο: *"Ήταν ήδη πολύ γέρος και η ώρα του θανάτου του πλησίαζε. Η αδερφή του στεναχωριόταν πως θα πέθαινε κατά τη διάρκεια της γιορτής των Θεσμοφοριών και έτσι δεν θα μπορούσε να εκπληρώσει το καθήκον της προς τη θεά. Εκείνος της είπε να μη στεναχωριέται και της ζήτησε να του πηγαίνει καθημερινά ζεστά ψωμιά. Τα κρατούσε κοντά στα ρουθούνια του και έτσι κατάφερε να ζήσει μέχρι που τελείωσε η γιορτή."* (2)

[Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ]

Ο Δημόκριτος, μαζί με τον Λεύκιππο, είναι οι κυριότεροι εκπρόσωποι των ατομικών φιλοσόφων ως εμπνευστές της ατομικής θεωρίας. Η διαίρεση των σωμάτων δεν είναι δυνατόν να προχωρεί επάπειρον, όπως υποστήριζε ο Ζήνωνας και μάλιστα μέχρι το σημείο εξαφάνισης ενός όντος. Η διαίρεση ενός σώματος πρέπει να σταματά σε ένα απειροελάχιστο και αδιαίρετο μόριο, **το άτομο**. Ο Δημόκριτος πιστεύει πως τίποτα δεν είναι σταθερό αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με την κατάσταση του σώματος και τη φύση των εξωτερικών επιδράσεων και αντεπιδράσεων. Το μόνο που στην πραγματικότητα είναι σταθερό είναι τα άτομα και το κενό. Τα άτομα είναι πολύ μικρά, σχεδόν αόρατα αγκιστροειδή σωματίδια, άπειρα στο πλήθος και το σχήμα. Το κενόν, αν και αναφέρεται στον Αριστοτέλη ως "μη ον", θεωρείται υπαρκτό και δεν είναι απλά ένας χώρος ή μία περιοχή που βρίσκονται τα αγκιστροειδή άτομα αλλά μία σύνθετη και υπαρκτή οντότητα.

Ο Αριστοτέλης στο Περί Δημοκρίτου και στα Μεταφυσικά αναφέρει τα εξής: "Ο Λεύκιππος και

ο σύντροφος του Δημόκριτος υποστηρίζουν ότι τα στοιχεία είναι το πλήρες και το κενό, αποκαλώντας τα αντίστοιχα *ον* και *μη όν*. Το *όν* είναι γεμάτο και στερεό, το *μη όν* άδειο και αραιό. Επειδή, όπως λένε, το κενό υπάρχει όσο και το σώμα, γι' αυτό το *μη όν* υπάρχει όσο και το *ον*. Αυτά τα δύο μαζί είναι οι υλικές αιτίες των πραγμάτων που υπάρχουν" Μεταφυσικά, Α4 (1)

"Ο Δημόκριτος... δίνει στο χώρο αυτά τα ονόματα-το κενό, ουδέν και το άπειρο- ενώ κάθε επιμέρους ουσία την ονομάζει *δεν*, *συμπαγές* και *ον*. Πιστεύει ότι οι ουσίες είναι τόσο μικρές ώστε ξεφεύγουν από τις αισθήσεις μας, αλλά έχουν κάθε λογής μορφές, σχήματα και διαφορές στο μέγεθος". Περί Δημοκρίτου.(1)

[ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Ο Δημόκριτος υπήρξε πολυγραφότατος συγγραφέας. Ο Θρασύλος κατέταξε τα έργα του σε δεκατρείς τετραλογίες που κατανέμονταν στους εξής γενικούς τομείς : Φυσική(4), Μαθηματικά(3), Μουσική(2), Τεχνικά Θέματα(2), Ηθική(2) Το σημαντικότερο έργο του Δημόκριτου είναι με τίτλο << Μέγας Διάκοσμος >> για το οποίο τιμήθηκε με πεντακόσια τάλαντα και είκοσι χάλκινα αγάλματα. Είναι, πραγματικά, μεγάλο δυστύχημα ότι σχεδόν όλα τα έργα του Δημόκριτου έχουν χαθεί και πώς τα μοναδικά αποσπάσματα που σώζονται μέχρι την εποχή μας είναι παρμένα από τα Ηθικά.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

- Στην πραγματικότητα δεν γνωρίζουμε τίποτα γιατί η αλήθεια είναι στο βάθος των πραγμάτων. (3)
- Ωστόσο, θα πρέπει να είναι φανερό ότι είναι πολύ δύσκολο να μάθουμε πως είναι στην πραγματικότητα το κάθε πράγμα (1)
- Οι αισθήσεις λένε στην διάνοια : Κακόμοιρη διάνοια, απορρίπτεις εμάς που σου δίνουμε αξιόπιστες πληροφορίες. Η απόρριψη αυτή θα οδηγήσει και στη δική σου κατάρρευση. (1)
- Δύο μορφές γνώσης υπάρχουν, η μία είναι γνήσια, η άλλη ασαφής και σκοτεινή. Στη σκοτεινή ανήκουν όλα τα παρακάτω : ό,τι βλέπουμε, ό,τι ακούμε, ό,τι μυρίζουμε, ό,τι γευόμαστε, ό,τι αγγίζουμε.... Η άλλη μορφή γνώσης είναι η γνήσια, που είναι ξεχωριστή από την πρώτη. Όταν η σκοτεινή γνώση Δε μπορεί πια ούτε να βλέπει στα μικρότερα ούτε να ακούει ούτε να αντιλαμβάνεται οσμές ούτε να αισθάνεται γεύση ούτε να αισθάνεται με την αφή, αλλά χρειάζεται να ερευνηθεί κάτι πιο λεπτό, τότε εμφανίζεται η γνήσια, που έχει ένα λεπτότερο όργανο, για να καταλάβει κάτι (3).
- Έγινε λοιπόν φανερό με πολλούς τρόπους ότι στην πραγματικότητα δεν συλλαμβάνουμε πως είναι ή δεν είναι το κάθε πράγμα. (3)
- Στην πραγματικότητα δεν καταλαβαίνουμε τίποτα σταθερό, αλλά μόνο ό,τι μεταβάλλεται ανάλογα με την κατάσταση του σώματος και τη φύση των εξωτερικών επιδράσεων και των αντεπιδράσεων που προέρχονται μέσα από τους ίδιους. Στη συμβατική μας καθημερινή γλώσσα μιλάμε για γλυκό, πικρό, θερμό, ψυχρό, για χρώματα ενώ στην πραγματικότητα υπάρχουν μόνο άτομα και κενό. (3)
- Μερικοί άνθρωποι χωρίς να γνωρίζουν τη διάλυση της θνητής φύσης μας έχουν όμως γνώση της δυστυχίας που επικρατεί στη ζωή περνούν το χρόνο τους αυτής της ζωής μέσα σε ταραχές, φόβους και ταλαιπωρία πλάθοντας ψεύτικα παραμύθια για το μετά το τέλος της ζωής τους χρόνο. (3)
- Ο Άνθρωπος είναι μικρογραφία του κόσμου. (3)
- Καλύτερος σύμβουλος για την αρετή αποδεικνύεται εκείνος που χρησιμοποιεί τη συμβουλή και την πειθώ παρά εκείνος που χρησιμοποιεί το νόμο και τον εξαναγκασμό. Γιατί είναι φυσικό να κάνει κρυφά το κακό αυτός που κρατήθηκε μακριά από την αδικία με το φόβο του νόμου, ενώ αυτός που οδηγήθηκε στο σωστό με την πειθώ δεν είναι

φυσικό ούτε κρυφά ούτε φανερά να κάνει κάτι ανάρμοστο. Γι' αυτό, αν κάποιος κάνει το σωστό κάτω από το φως της σύνεσης και της γνώσης, γίνεται γενναίος και ταυτόχρονα άνθρωπος με ευθυκρισία. (3)

- Η φύση και η αγωγή είναι παραπλήσια. Γιατί η αγωγή μεταπλάθει τον άνθρωπο και μεταπλάθοντας τον φτιάχνει φύση. (3)
- Υπάρχουν και νέοι μυαλωμένοι και γέροι άμυαλοι, τη σωστή σκέψη δεν τη διδάσκει ο χρόνος, αλλά η αγωγή στον κατάλληλο καιρό και εκλεκτή φύση. (3)
- Οι άνθρωποι ζητούν την υγεία από τους θεούς με προσευχές, χωρίς να γνωρίζουν ότι έχουν μέσα τους τη δύναμη της, κάνοντας μάλιστα τα αντίθετα με την αμετρία τους, γίνονται οι ίδιοι προδότες της υγείας τους με τις υπερβολικές επιθυμίες τους (3)
- Αιτία της άστοχης πράξης είναι η άγνοια του καλύτερου. (3)
- Μη δείχνεις ζήλο να τα μάθεις όλα γιατί κινδυνεύεις να γίνεις αμαθής σε όλα. (3)
- Σοφία ατάραχη αξίζει τα πάντα (3)
- Η ευτυχία και η δυστυχία είναι της ψυχής (3)
- Οι μεγάλες επιθυμίες δημιουργούν μεγάλες ανάγκες (3)
- Σκέφτεται σωστά αυτός που δεν λυπάται για όσα δεν έχει, αλλά που χαίρεται για όσα έχει. (3)
- Από τα ευχάριστα, αυτά που μας ευχαριστούν τα απολαμβάνουμε σπάνια (3)
- Αν κανείς ξεπερνούσε το μέτρο, τότε τα πολύ ευχάριστα θα γίνονταν πολύ δυσάρεστα (3)
- Πρέπει να προτιμάμε όχι οποιαδήποτε ηδονή, αλλ' εκείνη που έχει σχέση με την ομορφιά (3).
- Τη μουσική δεν την ξεχώρισε η ανάγκη, αλλά προήλθε από ένα ψυχικό περίσσειμα, που υπήρχε από την αρχή (3)
- Ο ποιητής όσα γράφει χωρίς θεϊκή έμπνευση, αυτά είναι χωρίς αξία (3).
- Ο κοινός τρόπος σκέψης οδηγεί στη φιλία (3)
- Του σοφού άνδρα κάθε γη είναι βατή. Της αγαθής του ψυχής πατρίδα είναι ολόκληρος ο κόσμος (3)
- Η φτώχεια που υπάρχει σε δημοκρατικές χώρες είναι τόσο προτιμότερη από τη λεγόμενη ευδαιμονία των χωρών που έχουν πλούσιους μονάρχες, όσο ανώτερη είναι η ελευθερία από τη δουλεία (3)
- Η γενική φτώχεια είναι χειρότερη από την ατομική γιατί τότε δε μένει ελπίδα. (3)

ΚΕΙΜΕΝΑ

Αριστοτέλης, Μεταφυσικά. Γ5 (1)

Επιπλέον, σε πολλά υγιή ζώα τα ίδια πράγματα φαίνονται αντίθετα από ό,τι σε εμάς, αλλά και ένας άνθρωπος δεν αισθάνεται πάντα με τον ίδιο τρόπο τα πράγματα. Είναι λοιπόν άγνωστο ποια από αυτά είναι αληθινά και ποια ψεύτικα, γιατί τα μεν δεν είναι περισσότερο αληθινά από τα δε, παρά εξίσου. Γι' αυτό ο Δημόκριτος λέει ότι ή τίποτα δεν είναι αληθινό ή είναι αφανές σε εμάς.

Αέτιος II, 7, 2 (1)

Ο Λεύκιππος και ο Δημόκριτος τυλίγουν τον κόσμο σ' έναν κυκλικό "χιτώνα" ή "μεμβράνη", που σχηματίστηκε από την πλοκή των αγκιστροειδών ατόμων

Αριστοτέλης, Περί Δημοκρίτου, σύμφωνα με τον Σιμπλίκιο, Περί Ουρανού 295 (1)

Διεγείρονται και κινούνται (τα άτομα) στο κενό λόγω τη ανομοιοτήτας τους και των άλλων διαφορών που αναφέραμε και καθώς κινούνται, συγκρούονται και μπλέκονται το ένα με το άλλο... Καθώς αυτά κινούνται, συγκρούονται και διαπλέκονται με τέτοιο τρόπο ώστε να προσκολλώνται στενά το ένα στο άλλο, χωρίς όμως στην πραγματικότητα να σχηματίζουν οποιαδήποτε ομοιογενή ουσία, γιατί είναι πολύ απλοϊκό να νομίζει κανείς ότι δύο ή περισσότερα πράγματα μπορούν να γίνουν ποτέ ένα. Πως λέει, τα άτομα μένουν μαζί για ένα διάστημα εξαιτίας της πλοκής και της αμοιβαίας συγκράτησης των πρωτογενών σωμάτων, γιατί μερικά από αυτά είναι ακανόνιστα, άλλα αγκιστροειδή, άλλα κοίλα, άλλα κυρτά και άλλα έχουν

αναρίθμητες άλλες διαφορές. Πιστεύει λοιπόν ότι προσκολλώνται το ένα στο άλλο και μένουν μαζί, ώσπου κάποια ισχυρότερη ανάγκη
Αριστοτέλης, Περί γενέσεως και φθοράς Α8 (1)
Ωστόσο, ο Δημόκριτος λέει ότι καθένα από τα αδιαίρετα σώματα είναι βαρύτερο ανάλογα με το πόσο μεγαλύτερο είναι.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,
Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι, Αναξιμένης (σελ 152 - 170)
Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)
(2) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα,
Βιβλίο II, Αναξιμένης (σελ 137)
Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)
(3) Σωκράτης Γκίκας-Ιάσων Ευαγγέλου
Πρωσοκρατικοί Φιλόσοφοι
Μετάφραση: Σωκράτης Γκίκας
Εκδόσεις Σαββάλας (Αθήνα 1995)

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Εμπεδοκλής έζησε στον Ακράγαντα της Σικελίας τον 5ο αιώνα π.Χ. και υπήρξε μια από τις θρυλικότερες μορφές στο χώρο των προσωκρατικών φιλοσόφων. Ο βίος του είναι γεμάτος με απόκρυφες ιστορίες και θαύματα που αγγίζουν τα όρια του μύθου. Στο πρόσωπο του οι Ακργαντίνοι δεν έβλεπαν μόνο έναν μεγάλο φιλόσοφο αλλά και έναν άξιο πολιτικό, ιατρό, μάντη, μάγο και ποιητή. Ο Διογένης Λαέρτιος, στο 8ο Βιβλίο του, αναφέρει μία σειρά από θρυλικές ιστορίες σχετικά με τον θάνατο του Εμπεδοκλή: "Σχετικά με τον θάνατο του λέγονται διάφορα πράγματα. Ο Ηρακλείδης που ανέφερε τα σχετικά με την γυναίκα που δεν ανέπνεε, ότι δηλαδή δοξάστηκε ο Εμπεδοκλής όταν έστειλε πίσω ζωντανή τη νεαρή γυναίκα, λέει ότι πρόσφερε θυσία στο χωράφι του Πεισιάνακτος. Είχε καλέσει και μερικούς από τους φίλους του, ανάμεσα τους και τον Πανσανία. Μετά το γλέντι οι υπόλοιποι αποτραβήχτηκαν και αναπαύονταν, άλλοι κάτω από δέντρα του διπλανού χωραφιού και άλλοι όπου ήθελαν. Ο Εμπεδοκλής έμεινε εκεί που είχε καθίσει. Όταν σηκώθηκαν το πρωί, ήταν ο μόνος που έλειπε. Άρχισαν να τον αναζητούν και οι δούλοι που ρωτήθηκαν έλεγαν πως δεν γνωρίζουνε τίποτε. Ένας τότε είπε ότι τα μεσάνυχτα είχε

ακούσει μια πολύ δυνατή φωνή που καλούσε τον Εμπεδοκλή και ότι μετά απ' αυτό σηκώθηκε και είδε ουράνιο φως και μία λάμψη. Τίποτε άλλο.... Ο Έρμινος λέει ότι θεράπευσε κάποια Ακραγαντίνη Πάνθεια που την είχαν ξεγραμμένη οι γιατροί και γι' αυτό έκανε τη θυσία και ότι αυτοί τους οποίους είχε καλέσει ήταν περίπου ογδόντα. Ο Ιππόβοτος αναφέρει πως, όταν σηκώθηκε, προχώρησε προς την Αίτνα και μόλις έφτασε πλησίασε στους κρατήρες της φωτιάς και εξαφανίστηκε, θέλοντας μ' αυτό τον τρόπο να ενισχύσει τη φήμη ότι είχε γίνει θεός" (3)

[Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ]

Ο Εμπεδοκλής με τη φιλοσοφία του αναζητά την πραγματική γνώση και ουσία της φύσεως. Η φύση χαρακτηρίζεται από μία αιώνια εναλλαγή . Η εν-αλλαγή αυτή βρίσκεται ανάμεσα στην αλλαγή του Ηράκλειτου (Γίνεσθαι) και την σταθερότητα του Παρμενίδη (Είναι). Ο Εμπεδοκλής στέκεται ανάμεσα σ' αυτές τις δύο φιλοσοφικές θέσεις και ορίζει σαν πρωταρχική αιτία γέννησης όλων των όντων την κίνηση τεσσάρων πρωταρχικών στοιχείων που ονομάζει "**ριζώματα**". Τα στοιχεία αυτά 1. Η φωτιά (Ζευς) 2. Το νερό (Νήστις) 3. Η γη (Αἰδωνεύς ή Ἄδης) και 4. Ο Αέρας (Ηρα). Η κίνηση αυτών των στοιχείων οφείλεται σε δύο αντίθετες δυνάμεις που τις ονομάζει **Φιλότητα** και **Νείκος**. Η Φιλότητα είναι η θετική δύναμη της αγάπης που ενώνει τα πράγματα και Νείκος η αρνητική που τα διαχωρίζει. Η σχέση αυτών των αντίρροπων δυνάμεων είναι αυτή που διατηρεί την ισορροπία στο σύμπαν ("**Σφαίρος**"). Η γένεση και ο θάνατος, η Φιλότητα και το Νείκος είναι για τον Εμπεδοκλή ένας αιώνιος κύκλος, μία εναλλαγή που εξασφαλίζει τη διαίωνιση του κόσμου

[ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Το έργο του Εμπεδοκλή αποτελείται από δύο εξάμετρα ποιήματα, το Περί Φύσεως (2.000 στίχοι) και οι Καθαρμοί (3.000 στίχοι). Οι στίχοι που διασώθηκαν από όλο το έργο του Εμπεδοκλή είναι 450 και αποτελούν το μεγαλύτερο σωζόμενο κείμενο προσωκρατικού φιλοσόφου. Αναφέρονται και μερικά ακόμα έργα του όπως ο Ιατρικός Λόγος (600 στίχοι), τα Περσικά, οι Πολιτικοί Λόγοι και οι Τραγωδίες. Ο τρόπος γραφής του Εμπεδοκλή είναι φανερά επηρεασμένος από τον Παρμενίδη και τον Όμηρο. Οι επικοί στίχοι του Εμπεδοκλή έχουν μία τεράστια δυναμική που δημιουργεί στον αναγνώστη ή τον μελετητή σειρά από σκέψεις ή αναλύσεις. Το γεγονός αυτό οδήγησε πολλούς μετέπειτα φιλοσόφους, όπως τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα, να πραγματευτούν μέσα στα έργα τους τις θέσεις του Εμπεδοκλή και έτσι να σωθούν μέχρι σήμερα πολλά αποσπάσματα του μεγάλου φιλοσόφου.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

α) [Τα Ριζώματα και η εναλλαγή] στίχοι 6,7,8 (1)

6. Τα τέσσερα ριζώματα των πάντων άκου πρώτα:
Ζευς λαμπερός, Ήρα ζωοδότρα, Αἰδωνεύς και η Νήστις
που δακρύζοντας θνητό κρουνό αναβρύζει
7. ... [ριζώματα] που δεν μήκαν στο γίνεσθαι

8. Κάτι άλλο θα σου πω,
φύση δεν έχει κανένα από τα θνητά
και ούτε τέλος με ολέθριο θάνατο,
παρά μόνο σμίξιμο και εναλλαγή όσων σμίζουν,
"φύση" το ονομάζουν οι άνθρωποι ωστόσο.

β) [Η Φιλότητα και το Νείκος] στίχοι 17,21, Συμπλίκιος, εις Φυσικά (2)

17. Διπλή ιστορία θα σου πω.
Κάποτε απ' τα πολλά βγήκε το ένα
και μι' άλλη φορά
απ' το ένα τα πολλά.
Διπλή είναι η γέννηση των θνητών,
διπλή και η φθορά τους,

τη μία τη φέρνει και τη χαλάει η σύναξη των πραγμάτων,
την άλλη την θρέφει και τη σταματάει ο χωρισμός τους.
Κι αυτή η εναλλαγή δεν έχει τελειωμό,
άλλοτε η *Φιλότης* ενώνει τα πράγματα και τα κάνει ένα,
και άλλοτε το *Νείκος* τα χωρίζει.

21 Μα έλα, δες τα όσα μαρτυρούν του λόγου την αλήθεια,
αν κάτι που ανέφερα λειψό είναι στη μορφή
τον ήλιο τον ολόλαμπρο, που πυρπολεί το βλέμμα,
και όλα τα αθάνατα που λούζονται στου ήλιου τις αχτίδες,
τη σκοτεινή και δροσερή βροχή, που είναι μέσα σ' όλα.
Κι από τη γη αναβλύζουν πράγματα ριζωμένα και στερεά.
Στο Μίσος, όλα διαφέρουν στη μορφή και είναι χωρισμένα
μα στην Αγάπη, συνάζονται και ποθούνε το' να το άλλο.
Απ' αυτά βγαίνουν όλα όσα ήταν, είναι και θα είναι στο μέλλον,
βλάστησαν δέντρα κι άνδρες και γυναίκες,
θηρία και πουλιά, νερόθρεφτα ψάρια,
και οι θεοί οι μακρόβιοι, οι πρώτοι στις τιμές.
Γιατί μονάχα αυτά υπάρχουν, αλλά διατρέχοντας το' να το άλλο
γίνεται η όψη τους αλλιώτικη.
Τόσο τ' αλλάζει το μίγμα.

γ) [Η ανάμειξη των ριζωμάτων] στίχοι 23,24,25, Σιμπλίκιος, εις Φυσικά (2)

23. Όπως όταν ζωγράφοι χρωματίζουν αναθήματα,
άντρες που από χάρισμα την τέχνη τους κατέχουν,
αφού πάρουν στα χέρια τους πολύχρωμα χορτάρια
κι αρμονικά τα σμίξουν άλλα πιο πολύ και άλλα πιο λίγο,
φτιάχνουν απ' αυτά μορφές που με κάθε τι μοιάζουν,
πλάθοντας δέντρα και άντρες και γυναίκες ,
θηρία και πουλιά και υδρόβια ψάρια
μα και μακρόβιους θεούς, πιο τιμημένους απ' όλα.,
Έτσι λοιπόν ας μη σε απατάει ο νους
ότι είναι αλλού των θνητών η πηγή,
οσωνδήποτε - πολυάριθμων -φανερώθηκαν,
αλλά σωστά μάθε τα αυτά, ακούγοντας του θεού τον λόγο.

24 Κορφές με άλλες κορφές συνάπτοντας
ας μην φτιάξω μόνο μία ατραπό του λόγου.

25 Και δυό φορές, αυτό που χρειάζεται , καλό είναι να ειπωθεί

δ) [Ο Σφαίρος], στίχοι 27,28,29,30,31 (1)

27 Εκεί δεν διαφαίνονται ούτε του ήλιου τα γρήγορα μέλη
ούτε το δασύ γένος της γης ούτε η θάλασσα,
σε τόσο πυκνή κρυφότητα συναρμογής έχει στηθεί
ο Σφαίρος ο κυκλοειδής χαϊρόμενος τη γύρω μοναξιά του.

27α Ούτε διχόνοια ούτε διαμάχη μες στα μέλη [του Σφαίρου]

28 Από παντού προς τον εαυτό του ίσος και κατά πάντα απέραντος
ο Σφαίρος ο κυκλοειδής χαϊρόμενος τη γύρω μοναξιά του.

29 Από την πλάτη του δεν ξεπετιούνται δυό κλαδιά,
ούτε και πόδια, ούτε γρήγορα γόνата, ούτε γενετήσια μέλη,
αλλά ήταν Σφαίρος και από παντού ίσος προς τον εαυτό του.

30 Αλλά αφού μέσα στα μέλη του αυξήθηκε η Διαμάχη
και σε τιμές ορθώθηκε στο πέραςμα του χρόνου,
που εναλλασσόμενος δένεται με ευρύτατο όρκο...

31 Όλα κατά σειράν σειόντουσαν τα μέλη του θεού.

ε) [Κοσμογονία και Φύση] (1)

38 Εμπρός λοιπόν, θα σου πω [βάζοντας] τον ήλιο ως αρχή,
από πού γεννήθηκαν όλα όσα εμείς βλέπουμε τώρα:

[είναι] η γη και ο πόντος πολυκύματος και ο υγρός αέρας
κι ο αιθέρας ο Τιτάν που σφίγγει τα πάντα σε κύκλο

40 Ο Ήλιος με τα οξέα βέλη του και η ιλαρή Σελήνη.

41 [Ο ήλιος] συναθροισμένος περιπολεί τον μέγα ουρανό.

42 [Ο ήλιος] αντανακλά φως και αντικρίζει τον Όλυμπο με άφοβο πρόσωπο.

43 [Η σελήνη] σε κυκλική τροχιά γύρω απ' τη γη ελίσσεται αλλότριο φως.

48 Η γη τη νύχτα θέτει, ενάντια στεκούμενη στο φως.

52 Πολλές φωτιές καίνε κάτω από το έδαφος

54 Ο αιθέρας καταδύεται με μακριές ρίζες κάτω από τη γη

55 Της γης ιδρώτας η θάλασσα

56 Το αλάτι έπηξε, χτυπημένο απ' τις ριπές του ήλιου.

67 Στο πιο θερμό μέρος της γης εκτεινόταν το αρσενικό φύλο,

γι' αυτό οι άντρες είναι πιο μαύροι, πιο ανδρείοι
και πιο τριχωτοί

88 Από τα δύο μάτια βγαίνει μια ματιά

108 Όσο αλλάζουν οι άνθρωποι φύση, τόσο συμβαίνει ν' αλλάζουν και οι σκέψεις τους

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) Γιάννη Τζαβάρα,

Η ποίηση του Εμπεδοκλή

Κείμενα - Μετάφραση - Σχόλια : Γιάννης Τζαβάρας

Εκδόσεις Δωδώνη (Αθήνα - Γιάννινα 1988)

(2) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι, Εμπεδοκλής ο Ακραγαντίνος (σελ 288 - 331)

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

(3) Διογένης Λαέρτιος,

Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα, Βιβλίο 8, Εμπεδοκλής (σελ 53-78)

Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου

Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

(4) Σωκράτης Γκίκας - Ιάσων Ευαγγέλου

Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Σωκράτης Γκίκας - Ιάσων Ευαγγέλου

Εκδόσεις Σαββάλας (Αθήνα 1995)

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

[Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ]

Ο Ηράκλειτος ήταν γιος του Βλόσωνος και καταγόταν από την Έφεσο, την δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ιωνίας. Ήταν γόνος αριστοκρατικής οικογένειας που έζησε τον 6ο αιώνα π.Χ. [544-484] και αποτέλεσε ανεξάρτητο και δυνατό φιλοσοφικό πνεύμα. Το αντικείμενο της φιλοσοφίας του δεν είναι η υλική αρχή αυτού του κόσμου αλλά ο εσωτερικός ρυθμός, **ο Λόγος** για τον οποίο κινείται και ρυθμίζεται. Ο Ηράκλειτος είναι ο φιλόσοφος του αιώνιου γίνεσθαι. Η κίνηση αυτή του γίνεσθαι εκφράζεται με την συνεχή ροή του ποταμού που ολοένα ανανεώνεται. Μέσα στον Λόγο, ο Ηράκλειτος, δένει ένα μόνο υλικό στοιχείο, **το Πυρ**. Η ύπαρξη του Πυρός δημιουργεί μαζί με τον Λόγο ένα κόσμο άπειρο, άναρχο, ανώλεθρο, αυτορυθμιζόμενο που μετατρέπεται σε ποικίλες μορφές. Ο κόσμος αυτός είναι η αρμονία των αντιθέσεων. Οι αντιθέσεις δημιουργούν την ενότητα των πάντων με την σύνθεση τους. Το καλό και το κακό είναι οι αντίθετες όψεις του ίδιου πράγματος. "Για τον Θεό όλα είναι ωραία και καλά και δίκαια, όμως οι άνθρωποι άλλα θεωρούν άδικα κι άλλα δίκαια" [απόσ. 102].

[Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ]

Σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο [Βιβλίο 8] "Όταν του ζήτησαν να θεσπίσει νόμους, αδιαφόρησε τελείως, επειδή είχε ήδη επικρατήσει κακός τρόπος κυβέρνησης της πόλης και πήγε στο ιερό της Αρτέμιδος κι έπαιζε με τα παιδιά αστραγάλους. Τελικά, μίσησε τους ανθρώπους και έφυγε για να ζήσει στα βουνά τρώγοντας χόρτα και βότανα. Επειδή όμως αυτό έγινε αιτία να αρρωστήσει από υδρωπικία, κατέβηκε στην πόλη και ρωτούσε αινιγματικά τους γιατρούς αν μπορούσαν μετά από πολλή βροχή να δημιουργήσουν ξηρασία. Οι γιατροί δεν καταλάβαιναν τι τους έλεγε και αυτός τάφηκε σ' ένα βουτοστάσιο ελπίζοντας πως η ζεστασιά της κοπριάς θα τραβήξει από μέσα την βλαβερή υγρασία. Όμως ούτε αυτό είχε αποτέλεσμα και έτσι πέθανε σε ηλικία εξήντα χρονών".

[Ο ΣΚΟΤΕΙΝΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ]

Ο Ηράκλειτος έμεινε στην ιστορία της φιλοσοφίας ως ο "σκοτεινός" φιλόσοφος λόγω της ερμηνευτικής δυσκολίας των έργων του. Ο Τίμων ο Φλιάσιος (σατιρικός ποιητής του 3ου αιώνα π.Χ) τον αποκάλεσε αινικτὴν, δηλαδή αινιγματοποιό. Το μοναδικό σύγγραμμα που γνωρίζουμε ότι άφησε ο Ηράκλειτος είναι με τίτλο "Περὶ φύσεως" και διαιρείται σε τρία μέρη : για το σύμπαν, για την πολιτική και για τη θεολογία. Το έργο αυτό γράφτηκε με ασάφεια για να γίνει κατανοητό μόνο από ικανούς ανθρώπους και αφιερώθηκε στο ιερό της Εφέσιας Αρτέμιδος, σύμβολο ελληνικού και ανατολικού πολιτισμού. Όταν ο Σωκράτης διάβασε το έργο του Ηράκλειτου είπε "αυτά που κατάλαβα είναι σπουδαία, νομίζω όμως ότι είναι εξίσου σπουδαία και αυτά που δεν μπόρεσα να καταλάβω. Ωστόσο χρειάζεται να είσαι ένας δεινός κολυμβητής σαν αυτούς από τη Δήλο για να μην πνιγείς μέσα στο βιβλίο του" [Διογένης Λαέρτιος, Βίοι φιλοσόφων, Σωκράτης, 22].

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

- Τα πάντα ρέουν και τίποτα δε μένει, τα πάντα κυλούν και τίποτα δε μένει σταθερό [B1]
- Δεν μπορείς να μπεις δύο φορές στα ίδια νερά του ποταμού. Ούτε μπορείς ν' αγγίξεις δυο φορές τη φθαρτή ουσία στην ίδια κατάσταση γιατί αυτή με την ορμή και την ταχύτητα που αλλάζει σκορπίζει και πάλι μαζεύεται, πλησιάζει και φεύγει. [91]
- Στην αλλαγή βρίσκουν τα πράγματα ανάπαυση.[B84α]
- Η διχόνοια φέρνει τη συμφωνία[B80]
- Οι άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν ότι το αταίριαστο ταιριάζει με τον εαυτό του[B51]
- Από την ασυμφωνία βγαίνει η ομορφότερη αρμονία[B8]
- Ο χρόνος είναι παιδί που παίζει πεσσούς, του παιδιού είναι η βασιλεία.[52]
- Τον κόσμο αυτό, τον ίδιο για όλα τα όντα, ούτε κάποιος θεός ούτε άνθρωπος τον έκανε, αλλά ήταν πάντα είναι και θα είναι πυρ αείζωο, ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο. [30]
- Οδός άνω και κάτω μία. [60]
- Στον κύκλο η αρχή και το τέλος είναι το ίδιο.[B103]
- Ανήφορος και κατήφορος είναι ένας και ίδιος δρόμος.[B60]
- Θάνατος είναι όσα ξυπνητοί βλέπουμε και ύπνος όσα κοιμισμένοι θεωρούμε [21]
- Ενώ ο Λόγος υπάρχει αιώνια, ανόητοι αποδείχνονται οι άνθρωποι και πριν τον ακούσουν και αφού τον ακούσουν για πρώτη φορά, γιατί αν και γίνονται τα πάντα σύμφωνα με αυτόν το Λόγο, φαίνονται μη έμπειροι, όταν αποπειρώνται να πουν ή να πράξουν κάτι από αυτά που εγώ εκθέτω, διαχωρίζοντας το καθένα κατά τη φύση του λέγοντας το πώς έχει. Οι άνθρωποι όμως λησμονούν όσα κάνουν ξυπνητοί, όπως και ξεχνούν όσα κάνουν κοιμισμένοι. [1]
- Κάθε μέρα ο ήλιος είναι καινούργιος [6]
- Αν όλα γίνονταν καπνός οι μύτες μας θα τα ξεχώριζαν [7]
- Το ενάντιο συμβιβάζεται και οι διαφορετικοί τόνοι κάνουν την καλύτερη αρμονία και όλα γεννιούνται μετά από αντιμαχία [8]
- Οι γαίδαροι θα προτιμούσαν τ' άχυρα περισσότερο από το χρυσάφι, γιατί σ' αυτούς είναι πιο ευχάριστη η τροφή απ' το χρυσάφι. [9]
- Συνάφειες είναι : ολότητα και μη ολότητα, ομόρροπο και αντίρροπο, σύμφωνο και παράφωνο. Από όλα ένα και από ένα όλα. [10]
- Στα ποτάμια τα ίδια μπαίνουν άλλα ποτάμια και άλλα νερά ρέουν πάνω τους και οι ψυχές απ' τα υγρά βγαίνουν με αναθυμίαση. [12]
- Πως θα μπορούσε κανείς να κρυφτεί από εκείνο που ποτέ δεν δύνει; [16]
- Εάν κανείς δεν ελπίζει, το ανέλπιστο δεν θα το βρει, γιατί είναι ανεξερεύνητο και απλησίαστο[18]
- Όταν γεννηθούν θέλουν να ζουν και ας πεθαίνουν, κι ας αφήνουν πίσω τους παιδιά που θα πεθάνουν [20]
- Τον χρυσό όσοι αναζητούν, πολλή γη σκάβουν και λίγο βρίσκουν [22]
- Της δικαιοσύνης το όνομα δεν θα το γνώριζαν αν δεν υπήρχαν αδικήματα [23]
- Τους νεκρούς του Άρη τους τιμούν οι θεοί και οι άνθρωποι [24]
- Οι πιο ένδοξοι θάνατοι έχουν και την πιο μεγάλη υπόληψη [25]
- Ο άνθρωπος, στη νύχτα, όταν σβήσει η θέα των πραγμάτων, ανάβει φως για να βλέπει. Όσο ζει αγγίζει τον νεκρό όταν κοιμάται και όταν είναι ξυπνητός αγγίζει τον κοιμισμένο [26]
- Τους ανθρώπους όταν πεθάνουν τους περιμένουν πράγματα που δεν τα ελπίζουν και δεν τα υποθέτουν [27]
- Εκλέγουν και προτιμούν ένα αντί για όλα οι άριστοι, αιώνια δόξα των θνητών. Οι πολλοί

χορταίνουν όπως τα κτήνη [29].

- α] Του πυρός μεταβολές: πρώτα θάλασσα και το μισό της θάλασσας γη και το άλλο μισό λαίλαπα με κεραυνούς.
- β] Η γη σε θάλασσα διαχέεται και μετριέται με τον ίδιο λόγο που ήταν πριν γίνει η γη [31]
- Οι ανόητοι κι αν ακούσουν με κουφούς μοιάζουν , έχουν τη φήμη πως και παρόντες είναι απόντες [34]
- Για τις ψυχές θάνατος είναι να γίνουν νερό, για το νερό θάνατος είναι να το να γίνει χρώμα από το χρώμα νερό γίνεται κι απ' το νερό ψυχή [36]
- Ένα είναι το σοφό, να γνωρίσεις καλά τη σκέψη που κυβερνά τα πάντα [42]
- Της ψυχής τα πέρατα δεν θα τα βρεις, όποιο δρόμο κι αν πορευθείς, τόσο βαθύ λόγο έχει [45]
- Να μην συμπεραίνουμε τυχαία για τα πολύ μεγάλα γεγονότα [47]
- Του τόξου το όνομα είναι βίος, το έργο του θάνατος [48]
- Ο ένας για μένα αξίζει μυριάδες αν είναι άριστος [49]
- Στο ίδιο νερό των ποταμών μπαίνουμε και δεν μπαίνουμε και βρισκόμαστε μέσα και δεν βρισκόμαστε [49α]
- Δεν καταλαβαίνουν πως ό,τι διαφέρει με το άλλο, είναι ομόφωνο με τον εαυτό του, παλίντονη αρμονία όπως του τόξου και της λύρας. [51]
- Ο πόλεμος είναι πατέρας και βασιλιάς όλων, άλλους τους θεούς και άλλους ανθρώπους ανέδειξε, όπως έκανε άλλους δούλους και άλλους ελεύθερους. [53]
- Η κρυφή αρμονία είναι καλύτερη από τη φανερή [54]
- Όσα μπορεί κανείς να δει και να ακούσει, αυτά εγώ προτιμώ [55]
- Εξαπατούνται οι άνθρωποι στη γνώση των φανερών πραγμάτων, όπως σχετικά με τον Όμηρο που έγινε ο σοφότερος απ' όλους τους Έλληνες. Γιατί και εκείνον τον εξαπάτησαν κάποια παιδιά που σκότωναν ψείρες, λέγοντας του: όσα είδαμε και πιάσαμε, εγκαταλείπουμε, μα όσα δεν είδαμε κι ούτε πιάσαμε, τα φέρνουμε[πάνω μας.] [58]
- Στον κοχλία του λευκαντή, η ευθεία και συγχρόνως κυκλική περιστροφική φορά είναι μία και η αυτή [59]
- Η θάλασσα, νερό καθαρότατο και βρωμερότατο, για τα ψάρια πόσιμο και σωτήριο, για τους ανθρώπους άποτον και θανατηφόρο [61]
- Τα πάντα κυβερνάει ο Κεραυνός [64]
- Τα πάντα το πυρ όταν έρθει θα τα διαχωρίσει και θα τα κυριεύσει. [66]
- Ο θεός είναι ημέρα-νύχτα, χειμώνας-θέρος, πόλεμος-ειρήνη, χορτασμός-πείνα. Αλλοιώνεται όπως η φωτιά που όταν αναμιχθεί με θυμιάματα, όνομα παίρνει κατά την ευωδιά του καθενός. [67]
- Παιδικά παιχνίδια οι ανθρώπινες δοξασίες [70].
- Πρέπει να θυμόμαστε κι εκείνον που ξεχνάει προς τα πού πάει ο δρόμος. [71].
- Δεν πρέπει να φερόμαστε σαν παιδιά προστατευμένα απ' τους γονείς [74].
- Αυτοί που κοιμούνται είναι εργάτες και συνεργοί σε όσα γίνονται στον κόσμο[75].
- Η ζωή του πυρός οφείλεται στον θάνατο του χρώματος, η ζωή του αέρα στο θάνατο του πυρός, η ζωή του ύδατος στο θάνατο του αέρα, η ζωή του χρώματος στο θάνατο του ύδατος [76].
- Των ψυχών τέρψη ή θάνατος είναι να γίνουν υγρές [77].
- Η φύση του ανθρώπου δεν έχει σοφία, η θεϊκή έχει [78].
- Ο άνθρωπος, άμυαλος φαίνεται μπροστά στο θεό, όπως το παιδί μπροστά στον άντρα. [79].
- Ο πιο όμορφος απ' τους πιθήκους είναι άσχημος όταν συγκριθεί με το γένος των

ανθρώπων [82].

- Ο πιο σοφός άνθρωπος μπρος στο θεό θα φανεί πίθηκος και στη σοφία και στην ομορφιά και σ' όλα τ' άλλα. [83]
- Με την επιθυμία ν' αντιμάχεσαι είναι δύσκολο, γιατί αυτό που θέλει το αγοράζει η ψυχή [85].
- Ο βλάκας συνηθίζει να τα χάνει σε κάθε λόγο [87].
- Το ίδιο είναι ζωντανό και πεθαμένο, ξυπνητό και κοιμισμένο, νέο και γέρικο, γιατί αυτά μεταλλάσσονται σ' εκείνα κι εκείνα πάλι σ' αυτά. [89]
- Τα πάντα ανταλλάσσονται με το πυρ και το πυρ με τα πάντα, όπως ακριβώς τα εμπορεύσιμα πράγματα με τον χρυσό κι ο χρυσός με τα πράγματα [90]
- Η Σίβυλλα με μανιασμένο στόμα φθέγγεται αγέλαστα, ακαλλώπιστα και αρωμάτιστα, προφητεύουσα για χίλια χρόνια δια μέσου του θεού. [92]
- Ο Κύριος που το μαντείο του είναι στους Δελφούς ούτε λέει ούτε κρύβει αλλά υποσημαίνει [93]
- Ο ήλιος δεν θα ξεπεράσει τα όρια του, ειδικά οι Ερινύες, οι βοηθοί της Δίκης θα τον βρούνε [94].
- Οι σκύλοι γαβγίζουν όσους δεν γνωρίζουν [97].
- Οι ψυχές οσφραίνονται τον Άδη [98].
- Αν δεν υπήρχε ο ήλιος με τ' άλλα αστέρια θα είχαμε νύχτα [99].
- Όλα τα πράγματα έρχονται στην ώρα τους. [100].
- Τα μάτια είναι πιο αξιόπιστοι μάρτυρες από τα αυτιά [101α]
- Ο άνθρωπος δεν είναι λογικό όν. Μόνο αυτό που τον περιβάλλει έχει νόηση[148]
- Η φυσική κατάσταση κάθε ημέρας είναι η ίδια·
- Η φύση αγαπάει να κρύβεται[123]
- Σαν σκουπίδια τυχαία χυμένα είναι ο ομορφότερος κόσμος[124]
- Τα ψυχρά θερμαίνονται, το θερμό ψυχραίνεται, το υγρό ξεραιίνεται, το ξερό νοτίζει[126]
- Το ήθος του ανθρώπου είναι ο δαίμων του [το πνεύμα που τον προστατεύει][119]
- Η ψυχή έχει κάθε λόγο να αυξάνει τον εαυτό της[115]
- Η σκέψη είναι κοινή σε όλους [113]
- Της αυγής και της εσπέρας τα τέρματα είναι η άρκτος κι απέναντι στην άρκτο το όριο του λαμπρού Δία[120]
- Λένε πως πρέπει κανείς και να πράττει σαν να είναι κοιμισμένος [B73]
- Είναι σοφό να δέχεστε πώς όλα τα πράγματα είναι ένα [B50]
- Η ξερή ψυχή είναι η πιο σοφή και η πιο καλή.[B115]
- Είναι το ίδιο νεκρός και ζωντανός ξύπνιος και κοιμισμένος, νέος και γέρος γιατί ετούτα μεταβαλλόμενα σ' εκείνα είναι κι εκείνα μεταβαλλόμενα σ' ετούτα με ξαφνική και αδιάκοπη μεταβολή. [B88]

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σωκράτης Γκίκας - Ιάσων Ευαγγέλου

Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Σωκράτης Γκίκας - Ιάσων Ευαγγέλου

Εκδόσεις Σαββάλας [Αθήνα 1995]

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Παρμενίδης γεννήθηκε στην Ελέα της Κάτω Ιταλίας τον 6ο αιώνα π.Χ. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει πως συναναστράφηκε με τον Αμεινία τον Πυθαγόρειο, τον γιο του Διοχαίτα, που ήταν φτωχός αλλά καλός και αγαθός άνθρωπος»(2). Τα στοιχεία που γνωρίζουμε για την ζωή του είναι ελάχιστα. Η μοναδική αναφορά, αμφίβολης ιστορικής γνησιότητας, γίνεται από τον Πλάτωνα στην αρχή του έργου του «Παρμενίδης» όπου και αναφέρει πως «-κάποτε ο Παρμενίδης και ο Ζήνων ήρθαν στην Αθήνα για τα Μεγάλα Παναθήναια. Ο Παρμενίδης ήταν σε πολύ προχωρημένη ηλικία, εξηνταπεντάρης και γκριζομάλλης, αλλά με αρχοντική όψη. Ο Ζήνων κόντευε τότε τα σαράντα, ήταν ψηλός και ευπαρουσίαστος και κυκλοφορούσε η φήμη πως ήταν προτίμηση του Παρμενίδη. Οι δύο τους κατέλυσαν στο σπίτι του Πυθόδωρου, έξω από τα τείχη, στον Κεραμικό. Εκεί πήγε ο Σωκράτης και πολλοί άλλοι μαζί του, θέλοντας ν'ακούσουν το σύγγραμμα του Ζήωνα, γιατί ήταν η πρώτη φορά που ο Παρμενίδης και ο Ζήνων το έφεραν στην Αθήνα. Την εποχή εκείνη ο Σωκράτης ήταν ακόμα πολύ νέος.» Πλάτων, Παρμενίδης 127α (1)
[ΟΙ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΤΟΥ]

Ο Παρμενίδης δέχτηκε, μέσω του Αμεινία, σημαντική επίδραση από την Πυθαγόρεια φιλοσοφική σκέψη χωρίς βέβαια να ξέρουμε την πραγματική της έκταση. Η φιλοσοφία στην Κάτω Ιταλία και την Σικελία εμφανιζόταν πιο μυστικιστική σε σχέση με την φιλοσοφία της Ιονικής σχολής. Τα μαθηματικά για τους Πυθαγόρειους ήταν συνυφασμένα με την μεταφυσική και αυτό γοήτευσε και επηρέασε τον Παρμενίδη στον τρόπο σκέψης και διατύπωσης των φιλοσοφικών του θεωριών.
[ΤΟ ΟΝ]

Ο Παρμενίδης θεωρείται ο πατέρας της Οντολογικής φιλοσοφίας. Το κεντρικό σημείο της σκέψης του Παρμενίδη περιστρέφεται γύρω από την έννοια του «Οντος». Το «Ον» είναι μία αγέννητη, άπειρη, αμετάβλητη, αναλλοίωτη και χωρίς αντιθέσεις σφαιρική οντότητα που ενθυλακώνει μέσα της όλο τον κόσμο. Το «Ον» δεν έχει κάποια Θεϊκή μορφή, ούτε αποτελείται από κάποιο πρωταρχικό στοιχείο, όπως υποστήριζαν οι φιλόσοφοι της Ιονικής σχολής. Το σύμπαν, η γη και η φύση είναι μέρη του ίδιου και αμετάβλητου σφαιρικού «Οντος». Το «Ον» είναι το «Εν» που ποτέ δεν μεταβάλλεται.

Russell, Αρχαία Φιλοσοφία, Παρμενίδης (5) «Ο Ηράκλειτος υποστήριζε ότι τα πάντα, μεταβάλλονται: ο Παρμενίδης αντέταξε πως τίποτε δεν μεταβάλλεται.»
[Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ]

Ο Παρμενίδης αναλύει την πραγματικότητα σε σχέση με τον «νου» (σκέψη) και το «είναι» (ύπαρξη). Ο Παρμενίδης υποστηρίζει πως μόνο τον «Ον» υπάρχει, το «μη Ον» δεν υπάρχει. Ο νους αντιλαμβάνεται την αληθινή πραγματικότητα μόνο μέσα από την ύπαρξη ενός πράγματος, όχι μέσα από την ανυπαρξία του. Η φράση «Ο κύριος Α δεν υπάρχει» δεν εκφράζει καμία αλήθεια. Η ύπαρξη του «κυρίου Α» βρίσκεται στην ανυπαρξία («μη είναι»), δηλαδή στο «μηδέν».
Πρόκλος, εις Τίμαιον. «Ο ένας δρόμος λέει ότι υπάρχει το «είναι» και ότι το «μη είναι» δεν υπάρχει».

[Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΑΠ' ΤΟ ΜΗΔΕΝ]

Ο Παρμενίδης, επίσης, υποστηρίζει πως και η γέννηση έρχεται από την ανυπαρξία. Ένα αντικείμενο γεννιέται από το μηδέν και δεν αποτελεί μεταβολή ενός ήδη υπάρχοντος. Το αντικείμενο, μέσω της φθοράς, οδηγείτε σταδιακά στην εκμηδένιση και τον πλήρη αφανισμό.

Απόσπασμα 8, 5-21, Σιμπλίκιος, εις Φυσικά 78 « Ούτε ήταν ούτε θα είναι, γιατί είναι τώρα όλο μαζί, ένα, συνεχές. Γιατί ποια γέννα θ' αναζητήσεις γι' αυτό; Πως και από πού ξεφύτρωσε; Δεν θα σ' αφήσω να πεις ή να σκεφτείς «απ' την ανυπαρξία», γιατί είναι άφατο και αδιανόητο ότι υπάρχει το «μη όν». Και ποια ανάγκη το έκανε να ξεφυτρώσει αργότερα και όχι νωρίτερα, ξεκινώντας από το μηδέν; Έτσι λοιπόν, ή πρέπει να είναι ολότελα ή να μην είναι καθόλου.» (1)
[Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ]

Η σχέση του «Οντος» και του «μη Οντος», όπως και τα παράδοξα επιχειρήματα και συμπεράσματα που διατύπωσε ο Παρμενίδης άσκησαν κολοσσιαία επίδραση στη μεταγενέστερη Ελληνική και δυτική φιλοσοφία. Ο Πλάτων στους διάλογους του «Παρμενίδης» ή «Περί Ιδεών» και «Σοφιστής» ή «Περί Οντος» αναφέρεται εκτεταμένα στις οντολογικές απόψεις του Παρμενίδη.

Πλάτων, Σοφιστής, 237α (4) «Γιατί τολμάει αυτός ο λόγος (ο ψεύτικος) να παραδέχεται, πως υπάρχει το «μη όν». Αλλιώς δεν είναι δυνατόν το ψέμα να υπάρξει. Ο μέγας όμως Παρμενίδης, νεαρέ μου, όταν εμείς ήμασταν ακόμα πολύ νέοι, αρχίζοντας και τελειώνοντας και προφορικά και στους στίχους του, μας έδινε ετούτη την μαρτυρία: Τούτο ποτέ δεν θ' αποδείξεις, τα «μη όντα» πως υπάρχουν. Τράβα τον νου από τούτο τον δρόμο της έρευνας.

Russell, Αρχαία Φιλοσοφία, Παρμενίδης (5). «Η ιστορική σημασία του Παρμενίδη έγκειται στο γεγονός ότι επινόησε ένα είδος μεταφυσικής αποδείξεως που υπό τη μία ή την άλλη μορφή απαντάται στους περισσότερους μεταφυσικούς μέχρι και του Έγκελου. Λένε συνήθως πως ο Παρμενίδης εφεύρε τη λογική, αλλ' αυτό που πραγματικά εφεύρε ήταν η μεταφυσική βασισμένη στη λογική.»
[ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Το συγγραφικό έργο του Παρμενίδη εξαντλείται σε ένα μόνο εξάμετρο ποίημα με τίτλο «Περί Φύσεως». Σε όλο σχεδόν το έργο του πραγματεύεται οντολογικές έννοιες και όχι κοσμολογικές. Η μόνο κοσμολογική άποψη που διατυπώνει ο Παρμενίδης είναι ότι ο κόσμος μοιάζει με ολοσφαιρική σφαίρα. (3). Το προοίμιο του ποιήματος είναι πραγματικά εντυπωσιακό διότι αναφέρεται σε ένα μαγικό ταξίδι που κάνει ο Παρμενίδης πάνω σε φλεγόμενα σοφά άλογα για να συναντήσει τη Θεά της στρογγυλής Αλήθειας. «Σ' αυτόν λοιπόν βρέθηκα το δρόμο, όπου μ' έφεραν τ' άτια τα σοφά σέρνοντας το άρμα μου, και πήγαιναν μπροστά μου κόρες. Κι ο άξονας στους τόρμους τσίριζε σαν σφυρίχτρα, αναμένος (γιατί ήταν στριμωγμένος και ανάμεσα σε ρόδες τορνευτές) καθώς του Ήλιου οι θυγατέρες σπεύδανε να με συνοδέψουν, αφού άφησαν τα δώματα της Νύχτας για το φως και με τα χέρια έβγαλαν τα πέπλα απ' τα κεφάλια τους.» (1)
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

[Προοίμιο, Η Συνάντηση με τη Θεά], Σιμπλίκιος, Περί ουρανού 557, 25 (στίχοι 28-32)(3)
Και η θεά με καλοδέχτηκε, έπιασε με το δεξί της χέρι το δεξί μου και αυτά τα λόγια μου είπε: Καλώς όρισες, νέε μου, εσύ που έρχεσαι στο σπίτι μου συνοδευόμενος από αθάνατους ηνίοχους.

Και πρέπει όλα να τα μάθεις, τόσο της στρογγυλής Αλήθειας την ατάραχη καρδιά, όσο και τις ψεύτικες γνώμες των θνητών, στις οποίες δεν υπάρχει αληθινή βεβαιότητα. Ωστόσο θα τις μάθεις κι αυτές, γιατί οι γνώμες πρέπει να εξεταστούν, αν διεισδύσουν σε καθετί και σ' όλα.

[Η Αλήθεια βρίσκεται στο «είναι» και όχι στο «μη είναι», Πρόκλος, εις Τίμαιο Ι, 345, 18(3)
Έλα λοιπόν, εγώ θα μιλήσω και εσύ δέξου τον λόγο, αφού ακούσεις ποίοι δρόμοι εξέτασης υπάρχουν, μπορείς να σκεφτείς. Ο ένας δρόμος λέει ότι υπάρχει το είναι και ότι το μη είναι δεν υπάρχει Αυτός είναι ο πειστικός δρόμος. (γιατί ακολουθεί την αλήθεια). Και ο άλλος δρόμος

είναι αυτός που λέει ότι δεν υπάρχει τίποτα και ότι είναι ανάγκη να μην υπάρχει. Αυτό το μονοπάτι λέω ότι είναι από τα πιο ανάκουστα, γιατί ούτε θα μπορούσες να γνωρίσεις το μη όν (γιατί δεν είναι κατορθωτό) ούτε να το εκφράσεις.

[Διάφορα Αποσπάσματα], Σιμπλίκιος, εις Φυσικά (3)

Το ίδιο πράγμα είναι η σκέψη και εκείνο για το οποίο γίνεται η σκέψη.(3)

(Το ον) είναι ολοκληρωμένο απ' όλες τις πλευρές, όμοιο με τον όγκο μίας ολοσφαιρικής σφαίρας, που από τη μέση απέχει το ίδιο απ' όλα τα σημεία.(3)

Πρώτον απ' όλους του θεούς τον Έρωτα επινόησε.

- το γάρ αυτό νοεόν εστίν τε και είναι. Το ίδιο πράγμα είναι νόηση και πραγματικότητα (3)

Πως, λοιπόν, θα ήταν δυνατόν το Ον να χαθεί στο μέλλον; Ή πως θα ήταν δυνατόν να γεννηθεί; Αν εγγενάτο, δεν υπάρχει, ούτε και αν επρόκειτο να γεννηθεί στο μέλλον. Έτσι η γένεσης αφανίζεται και ο όλεθρος είναι ακατανόητος. (5)

Γη- ριζωμένη στο νερό (3)

KEIMENA

Αέτιος II, 7, 1 (1)

«Ο Παρμενίδης έλεγε ότι υπάρχουν δακτύλιοι, κουλουριασμένοι ο ένας γύρω από τον άλλο, από τους οποίους ο ένας αποτελείται από την αραιή και ο άλλος από την πυκνή ουσία, και ότι ανάμεσα τους υπάρχουν άλλοι, μεικτοί δακτύλιοι, από φως και σκοτάδι. Και αυτό που τους περιέχει όλους σαν ένα τείχος είναι, λέει, από τη φύση του στερεού. Κάτω από αυτό είναι ένας πύρινος δακτύλιος και ότι βρίσκεται στη μέση όλων αυτών των δακτυλίων είναι και αυτό στερεό και γύρω του υπάρχει η πρωταρχική αιτία της κίνησης και της γέννησης όλων των άλλων. Ο Παρμενίδης την αποκαλεί θεά που κυβερνά τα πάντα, κλειδοκρατόρισσα, Δικαιοσύνη και Ανάγκη.»

EIKONEΣ

{[parpap.jpeg]}

(*) Copyright Duke University U.S.A.

Αντίγραφο απο τον διάλογο του Πλάτωνα. "Παρμενίδης"

Title: Parmenides, 152 b-d, [4-]

Uniform title: Parmenides.

Author: Plato.

Subject: Literary papyri --Egypt --30 B.C.-640 A.D.

Material: 1 item : parchment codex leaf, mounted in glass ; 8 cm.

Note: Actual dimensions of item are 8.0 x 7.6 cm.

22 lines.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι, Παρμενίδης (σελ 246 - 270)

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

(2) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα,
Βιβλίο 8, Παρμενίδης (σελ 107-111)

Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

(3) Σωκράτης Γκίκας - Ιάσων Ευαγγέλου

Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Σωκράτης Γκίκας - Ιάσων Ευαγγέλου

Εκδόσεις Σαββάλας (Αθήνα 1995)

(4) Πλάτων, Σοφιστής

Εισαγωγή, Μετάφραση, Σχόλια: Δημήτρης Γληνός

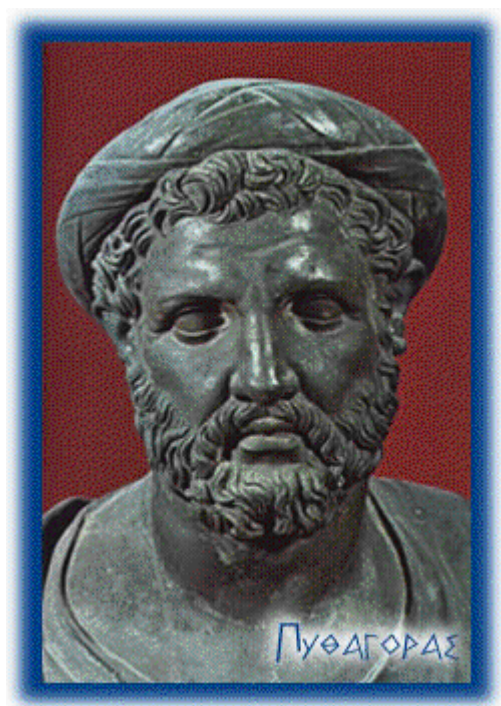
Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος

(5) Russel, Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας,

Αρχαία Φιλοσοφία Προσωκρατικοί, Παρμενίδης σελ. 103

Μετάφραση: Αιμ. Χουρμουζίου

Εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Πυθαγόρας (585 - 500 π.Χ.) γεννήθηκε στη Σάμο, αλλά έζησε και έδρασε στον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας. Το όνομα Πυθαγόρας του το έδωσαν οι γονείς του προς τιμήν της Πυθίας που προφήτευσε την γέννηση του. Ο Πυθαγόρας είναι ένας από τους μεγαλύτερους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και ιδρυτής της Πυθαγόρειας σχολής. Η σχολή των Πυθαγορείων εμφανίζεται συγκροτημένη μέσα στις πόλεις της Μεγάλης Ελλάδος ως κίνημα πολιτικό και θρησκευτικό. Η φιλοσοφία μετακινείται από την περιοχή της Ιωνίας στην Κάτω Ιταλία, όπου ήκμαζαν οι ελληνικές πόλεις. Ο Κρότωνα, αριστοκρατική πόλη της Μεγάλης Ελλάδος, έγινε το ορμητήριο του "Θιάσου" του Πυθαγόρα που επεδίωκε την ηθική και πνευματική αναγέννηση όλων των λαϊκών στρωμάτων, ανδρών και γυναικών. (3)

[Η ΜΥΗΣΗ ΤΟΥ]

Ο Διογένης Λαέρτιος (Βίοι Φιλοσόφων, Βιβλίο Όγδοο) αναφέρει για τον Πυθαγόρα ότι : "*Νεαρός ακόμη, παρακινήμενος από τη φιλομάθειά του έφυγε από την πατρίδα του για να μνηθεί σε όλες τις Ελληνικές και βαρβαρικές τελετές. Πήγε και στην Αίγυπτο και τότε ο Πολυτάρκης τον σύστησε με επιστολή του στον Άμαση. Έμαθε τέλεια τα Αιγυπτιακά, όπως λέει ο Αντιφών στο "Περί των εν αρετή πρωτευσάντων" και επισκέφτηκε τους Χαλδαίους και τους Μάγους. Κατόπιν στην Κρήτη με τον Επιμενίδη κατέβηκε στο Ιδαίον άντρο, αλλά και στην Αίγυπτο είχε μπει στα άδυτα. Έτσι γνώρισε τα μυστικά για τους θεούς. Στη συνέχεια επέστρεψε στη Σάμο, επειδή όμως βρήκε την πατρίδα του τυραννοκρατούμενη από τον Πολυκράτη, αναχώρησε για τον Κρότωνα της Ιταλίας."*

(1)

Ο Ηρακλείδης από τον Πόντο, σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο, αναφέρει πως ο Πυθαγόρας έλεγε πως κάποτε υπήρξε Αιθαλίδης και ήταν γιος του Ερμή. Ο Ερμής του ζήτησε να διαλέξει ό,τι ήθελε, εκτός από την αθανασία. Ζήτησε λοιπόν, όσο ζει, να θυμάται όσα του έχουν συμβεί. Έτσι μπορούσε να επαναφέρει στη μνήμη του τα πάντα από τις προηγούμενες ζωές του. (1)

[ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ]

Ο Πυθαγόρας είχε πολλούς και πιστούς μαθητές. Κάθε φορά που έμπαιναν στο σπίτι του τους έλεγε να λένε τα εξής. Που έσφαλα; τι έκανα; τι έπρεπε να κάνω και δεν έκανα; Οι μαθητές του επί πέντε χρόνια παρέμεναν σιωπηλοί και άκουγαν μόνο τις ομιλίες του Πυθαγόρα χωρίς ποτέ να βλέπουν τον ίδιο. Μετά το τέλος αυτής της δοκιμασίας, οι μαθητές του, γίνονταν μέλη του σπιτιού του και είχαν δικαίωμα να τον βλέπουν. (1)

[Η ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ]

Ο Πυθαγόρας είναι ο πρώτος που ονόμασε τον εαυτό του "φιλόσοφο" και ο πρώτος που ανακάλυψε τα μουσικά διαστήματα από μία χορδή. Ο Πρόκλος (Νεοπλατωνικός φιλόσοφος 410-485 π.Χ.) λέει πως πρώτος ο Πυθαγόρας ανύψωσε την γεωμετρία σε ελεύθερη επιστήμη, γιατί θεώρησε τις αρχές της από πάνω προς κάτω και όχι με βάση τα υλικά αντικείμενα. Ο Απολλώνιος ο λογιστικός αναφέρει ότι πρόσφερε εκατόμβη, όταν βρήκε ότι **το τετράγωνο της υποτείνουσας ορθογωνίου τριγώνου ισούται με το τετράγωνο των δύο άλλων.**

[Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ]

Ο Πυθαγόρας πέθανε, σύμφωνα με τον Διογένη Λαέρτιο, καθώς προσπαθούσε να διαφύγει από την καταδίωξη Κροτωνιατών που φοβήθηκαν την εγκαθίδρυση τυραννίας λόγω της μεγάλης δύναμης που είχε αποκτήσει αυτός και οι μαθητές του στην πόλη. Οι Κροτωνιάτες έσφαξαν αυτόν και τους τετρακόσιους μαθητές του αφού πρώτα έκαψαν το σπίτι του Μίλωνα στο οποίο λίγο πριν είχαν συγκεντρωθεί. Ο Δικαίαρχος αναφέρει πως ο Πυθαγόρας πέθανε στο ιερό των Μουσών στο Μεταπόντιο μένοντας σαράντα μέρες νηστικός.

[Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ]

Ο Πυθαγόρας δεν έγραψε κανένα έργο, έτσι το βάρος της διάσωσης της διδασκαλίας του έπεσε στους μαθητές του. Για τους πυθαγόρειους **η ουσία των πραγμάτων βρίσκεται στους αριθμούς και στις μαθηματικές σχέσεις.** Γνωστή είναι ακόμη η πυθαγόρεια διδασκαλία της "μιμήσεως" κατά την οποία τα αισθητά υπάρχουν κατ' απομίμηση ατελή του τέλει νοητού κόσμου. Έτσι εισάγεται στην Ελληνική φιλοσοφία η αντίληψη των δύο κόσμων, νοητού και αισθητού που επηρέασε, στη συνέχεια, την θεωρία για τον κόσμο των Ιδεών του Πλάτωνα. Η αληθινή πηγή της σοφίας για τους Πυθαγόρειους είναι η **τετρακτύς**, δηλαδή οι τέσσερις πρώτοι φυσικοί αριθμοί που θεωρείται ότι συνδέονται μεταξύ τους με διάφορες σχέσεις. Πραγματικά, από αυτούς τους τέσσερις αριθμούς, μπορεί κανείς να κατασκευάσει τις αρμονικές αναλογίες της τέταρτης, της πέμπτης και της ογδός. Οι αναλογίες αυτές δημιουργούν την αρμονία (το άκουσμα για το ωραίο) που για τους Πυθαγόρειους είχε όχι απλώς γενική σημασία, αλλά κυριολεκτικά κοσμική.

(2)

ΚΕΙΜΕΝΑ

Σέξτος, *Προς Μαθηματικούς VII*, 94-95 (2) ...

Οι Πυθαγόρειοι συνηθίζουν άλλοτε να λένε "όλα μοιάζουν με αριθμό" και άλλοτε να παίρνουν

έναν όρκο, τον πιο δραστικό από όλους : "όχι, μα εκείνον που μας έδωσε την τετρακτύ, που περιέχει την πηγή και τη ρίζα της αέναης φύσης". Λέγοντας "εκείνον που μας έδωσε" εννοούν τον Πυθαγόρα (γιατί τον θεοποιούσαν) και λέγοντας τετρακτύς εννοούν έναν αριθμό που, συνθεμένος από τους τέσσερις πρώτους αριθμούς, παράγει τον τελειότερο αριθμό, όπως για παράδειγμα το δέκα, γιατί ένα συν δύο συν τρία συν τέσσερα μας κάνει δέκα. Αυτό ο αριθμός είναι η πρώτη τετρακτύς και αποκαλείται "πηγή της αέναης φύσης" επειδή, όπως αυτοί πιστεύουν, ολόκληρος ο κόσμος είναι ρυθμισμένος σύμφωνα με την αρμονία. Η αρμονία είναι ένα σύστημα από τρεις συγχορδίες, την Τετάρτη, την Πέμπτη και την Ογδόη. Οι αναλογίες των τριών συγχορδιών βρίσκονται στους τέσσερις αριθμούς που μόλις αναφέραμε - στο ένα, το δύο, το τρία και το τέσσερα.

Πορφύριος, Πυθαγόρειος βίος.(2) ...

ισχυρίζεται (ο Πυθαγόρας) πως η ανθρώπινη ψυχή είναι αθάνατη, έπειτα ότι μπαίνει σε σώματα άλλων ζωικών ειδών και ακόμα ότι κατά διάφορα χρονικά διαστήματα αυτά που έγιναν κάποτε ξανασυμβαίνουν και ότι τίποτα γενικά δεν είναι καινούριο και ότι όλα τα όντα που έχουν ζωή πρέπει να τα θεωρούμε συγγενικά μας.

Πορφύριος, Πυθαγόρειος βίος 42 (2).

Υπήρχε και ένα άλλο είδος συμβόλων, παραδείγματα των οποίων αποτελούν οι φράσεις "μην περνάς τα όρια της ζυγαριάς", δηλαδή μην είσαι πλεονέκτης, "μη σκαλίζεις τη φωτιά με το μαχαίρι", δηλαδή μην ερεθίζεις με αιχμηρές κουβέντες έναν άνθρωπο ήδη εξοργισμένο, "μη μαδάς το στεφάνι", δηλαδή μην παραβαίνεις του νόμους, που είναι τα στεφάνια των πόλεων. Πάλι : "μην τρως την καρδιά σου", δηλαδή μην αφήνεις τις στεναχώριες να σε τυραννούν, "μη στρογγυλοκάθεσαι πάνω στην καθημερινή μερίδα σταριού", δηλαδή μη μένεις άπρακτος, "όταν έχεις ξεκινήσει ένα ταξίδι, μη γυρίζεις πίσω", δηλαδή όταν πεθαίνεις μη γαντζώνεσαι από αυτή τη ζωή.

Ιάμβλιχος, Περί του πυθαγόριου βίου 82. (2)

Όλα τα ακούσματα διαιρούνται σε τρεις κατηγορίες: μερικά σημαίνουν τι είναι ένα πράγμα, άλλα ποίο είναι το άκρο άωτο ενός πράγματος και άλλα τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνει κανείς.

Πορφύριος, Πυθαγόρειος βίος 41(2)

Ο Πυθαγόρας είπε ορισμένα πράγματα με μυστικό και συμβολικό τρόπο, τα περισσότερα από αυτά τα κατέγραψε ο Αριστοτέλης. Έλεγε λ.χ. ότι η θάλασσα είναι το δάκρυ του Κρόνου, ότι η Μεγάλη και η Μικρή Άρκτος είναι τα χέρια της Ρέας, η Πούλια η λύρα των Μουσών, οι πλανήτες τα σκυλιά της Περσεφόνης, επίσης έλεγε ότι ο ήχος που βγάζει ο χαλκός όταν κρούεται είναι η φωνή κάποιου θείου Όντος φυλακισμένη μέσα στον χαλκό.

Αριστοτέλης, αποσ. 191, Αιλιανός, Ποικίλη ιστορία II, 26.(2)

... οι Κροτωνιάτες προσαγόρευαν τον Πυθαγόρα "Υπερβόρειο Απόλλωνα". Ο γιος του Νικόμαχου προσθέτει ότι κάποτε τον Πυθαγόρα τον είδαν πολλοί άνθρωποι, την ίδια μέρα και την ίδια ώρα, τόσο στο Μεταπόντιο όσο και στον Κρότωνα. Και στην Ολυμπία, κατά την διάρκεια των αγώνων, σηκώθηκε στο θέατρο και έδειξε στους θεατές ότι ένας μηρός του ήταν χρυσός. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει ότι, καθώς μια φορά διάβαινε τον ποταμό Κόσα, το ποτάμι τον χαιρέτησε και πολλοί άνθρωποι άκουσαν αυτόν τον χαιρετισμό.... Επίσης αναφέρει ότι ο Πυθαγόρας προείπε στους πυθαγόρειους την επερχόμενη πολιτική αναστάτωση. Γι' αυτό έφυγε για το Μεταπόντιο, χωρίς να τον αντιληφθεί κανένας.

Πορφύριος, Πυθαγόρειος βίος 30 (2)

Ο Εμπεδοκλής μαρτυρεί για τον Πυθαγόρα και λέει: "Και υπήρχε ανάμεσά τους ένας άνθρωπος με άπειρες γνώσεις, αυθεντία ιδιαίτερα στα κάθε λογής σοφά έργα, που είχε αποκτήσει απροσμέτρητο πνευματικό πλούτο, γιατί όποτε επιστράτευε το πνεύμα του σε όλο του το μεγαλείο, έβλεπε εύκολα το καθετί που υπάρχει σε δέκα ή ακόμη και είκοσι γενιές"

ΑΡΘΡΑ

Οι πανάρχαιοι Έλληνες και η σύγχρονη Αστροφυσική

Ελευθέριος Αθην. Κατσαβουνίδης (4)

Η "Αρμονία των σφαιρών" του Πυθαγόρα, που αναφέρεται σε εκπληκτικής αρμονίας ήχο που παράγεται από την κίνηση των πλανητών και των άστρων. Το "Επταδιάστατο Σύμπαν". Οι Πυθαγόρειοι δέχονταν ότι επτά Δυνάμεις - Δαίμονες φρουρούν τη συνοχή του Σύμπαντος και διατηρούν την αιώνια μονιμότητά του. Για τον λόγο αυτόν η επτάδα ονομαζόταν "Φυλακίτις", όντας προστατευτικής φύσης. Οι σύγχρονοι αστροφυσικοί δεν μπορούν να εξηγήσουν την πρόσφατη ανακάλυψη ότι το 90% του αστρικού κόσμου είναι αόρατο.

Ο "Μέγας Ενιαντός" των Ηρακλείτου και Πυθαγόρα της "Κοσμικής Ημέρας" (18.000 περίπου ηλιακά έτη), όπου έχουμε "σύνοδο πλανητών" στο ίδιο ζωδιακό σημείο που κατείχαν κατά την συντέλεση της δημιουργίας και επέρχεται δια πυρός (εκπύρωση) ή δι' ύδατος (κατακλυσμός) καταστροφή μέρους του ζωδιακού πληθυσμού και μετά ακολουθεί η αναγέννηση (Μετακόσμηση).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα,
Βιβλίο Όγδοο (σελ 13 - 553)

Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

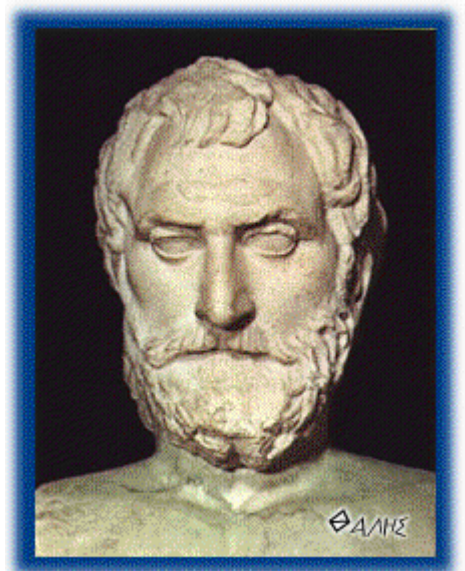
(2) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,
Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι, Πυθαγόρας (σελ 221 - 245)

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

(3) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους,
Τόμος Β Η Σχολή των Πυθαγορείων (σελ 426,427)
Εκδόσεις "Εκδοτική Αθηνών" 1971

(4) Οι πανάρχαιοι Έλληνες και η σύγχρονη Αστροφυσική
Ελευθέριος Αθην. Κατσαβουνίδης Αγρονόμος-Τοπογράφος Μηχανικός, Εργολήπτης Δημοσίων Έργων

"Ενημερωτικό Δελτίο". Τ.Ε.Ε, Τεύχος 1936, 7 Ιαν 1997, σελ 84,85

ΘΑΛΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Θαλής γεννήθηκε το 624 π.Χ. στη Μίλητο και υπήρξε ιδρυτής της Ιωνικής σχολής (σχολή της Μιλήτου). Ο Θαλής αγαπούσε τα ταξίδια και ταξίδεψε πολύ. Λένε πως κάποτε υπολόγισε το ύψος μίας πυραμίδας στην Αίγυπτο μετρώντας τον ίσκιο της τη στιγμή ακριβώς που ο δικός του ίσκιος ήταν ίσος με το πραγματικό του ύψος. Οι σοφοί του 6ου αιώνα (λ.χ. ο Σόλων) ήταν

καθιερωμένο να ταξιδεύουν στην Αίγυπτο και να μελετούν τον τρόπο ζωής και τις επιστήμες (γεωμετρία) των Αιγυπτίων. Ο Θαλής ήταν ένας απ' τους επτά σοφούς της αρχαιότητας και θεωρείται πατέρας της Ελληνικής φιλοσοφίας διότι πρώτος έθεσε το πρόβλημα μίας γενικής αρχής όλων των πραγμάτων. Ο Θαλής πέθανε σε προχωρημένη ηλικία παρακολουθώντας αθλητικούς αγώνες εξαιτίας της ζέστης, της δίψας και της εξάντλησης. Στον τάφο του χαράχτηκε το εξής επίγραμμα : *Αυτός ο μικρός τάφος, είναι του Θαλή του εξαίρετου, που η δόξα έφτανε ως τα ουράνια.* (1)

[ΤΟ ΝΕΡΟ ΩΣ ΠΡΩΤΗ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ]

Ο Θαλής ήταν ο πρώτος Έλληνας φιλόσοφος που αναζήτησε την πρώτη αρχή των όντων και των κοσμικών φαινομένων. **Ως πρώτη αιτία όρισε το νερό.** Η ζωτική δύναμη του νερού και η τεράστια σημασία του στη φύση ήταν η αιτία που έκανε τον Θαλή να το ορίσει ως πρωταρχικό στοιχείο. Στην Ορφική μυθολογία βρίσκουμε το "Υδωρ" και την "Υλη" σαν τα πρωταρχικά στοιχεία δημιουργίας της πρωτούλης του σύμπαντος. Η "Υλη" δεν ορίζεται με την σημερινή επιστημονική έννοια, αλλά αποτελεί μια μορφή κοσμικής ύλης. Το νερό, ο αέρας είτε άλλο στοιχείο είναι κατά τους Προσωκρατικούς φιλοσόφους συνυφασμένο με την ζωή, την ψυχή και τη δύναμη της φύσεως που κινεί τα πάντα (*φύεσθαι*).

[Η ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΑΛΗ]

Ο Θαλής, εκτός από φιλόσοφος, υπήρξε μεγάλος αστρονόμος και μαθηματικός. Ο Ηράκλειτος γράφει : *"Θαλής πρώτος αστρολογήσαι"*. Ο Ηρόδοτος αναφέρει πώς ο Θαλής συνόδευσε τον Κροίσο σε εκστρατεία του και με κατάλληλη διοχέτευση των νερών του ποταμού Αλύ διευκόλυνε τα στρατεύματά του στη διάβαση τους. Ο Θαλής προείπε την έκλειψη ηλίου το 585 π.Χ., και έγραψε επικούς στίχους για τα ουράνια σώματα.

Ο Διογένης Λαέρτιος γράφει για τον Θαλή στο 1ο Βιβλίο του : *"Κάποιοι λένε ότι πρώτος αυτός είπε πως οι ψυχές είναι αθάνατες. Ένας απ' αυτούς είναι ο ποιητής Χοιρίλος. Πρώτος βρήκε την πορεία του ήλιου από ηλιοστάσιο σε ηλιοστάσιο και διατύπωσε την άποψη πως το μέγεθος του ήλιου και της σελήνης είναι ίσο με τον ένα εκατομμυριοστό της τροχιάς του. Πρώτος ονόμασε την τελευταία μέρα του μήνα τριακοστή και πρώτος, όπως λένε μερικοί, ασχολήθηκε με τη φύση. ? Ως πολιτικός επίσης υπήρξε διαπρεπής. Όταν ο Κροίσος έστειλε πρέσβεις στους Μιλήσιους για να ζητήσει συμμαχία, ο Θαλής τους εμπόδισε. Πράγμα το οποίο μετά την επικράτηση του Κοίρου αποδείχτηκε σωτήριο για την πόλη? Πρωταρχική αιτία όλων θεωρούσε το νερό και για τη φύση έλεγε πως είναι έμψυχη και γεμάτη θεότητες. Λένε πως αυτός βρήκε τις εποχές του χρόνου και τον διαίρεσε σε τριακόσιες εξήντα πέντε μέρες"*. (1)

Ο Πλάτων στον Θεαίτητο (174 α) περιγράφει την παρακάτω ιστορία για τον Θαλή " ? όπως ακριβώς, Θεόδωρε λέγεται ότι μία πνευματώδης και νόστιμη θρακιώτισσα υπηρέτρια πείραζε τον Θαλή, που καθώς παρατηρούσε τ' άστρα και χάζευε προς τα πάνω έπεσε σ' ένα πηγάδι, του είπε δηλαδή ότι τον έτρωγε η επιθυμία να μάθει τι βρίσκεται στον ουρανό, αλλά του ξέφυγε ό,τι βρισκόταν πίσω του και πλάνη στα πόδια του." (2)

Ως μαθηματικός ο Θαλής είναι γνωστός στη στοιχειώδη γεωμετρία από το ομώνυμο θεώρημα για τα τμήματα που αποτέμνονται από παράλληλες ευθείες του επιπέδου πάνω σε δύο άλλες ευθείες του και το ανάλογο του στη γεωμετρία του χώρου. Το θεώρημα της γεωμετρίας πως οι γωνίες ισοσκελούς τριγώνου είναι ίσες μεταξύ τους οφείλεται επίσης σ' αυτόν. (3)

[ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Ο Θαλής δεν πρέπει να άφησε κανένα έργο παρά μόνο ένα με τίτλο "Ναυτική αστρολογία" που σύμφωνα με το Διογένη Λαέρτιο είναι έργο του Φώκου του Σάμιου. Πολλά κομμάτια από την φιλοσοφία του διέσωσαν οι μαθητές του και οι μετέπειτα φιλόσοφοι όπως ο Αριστοτέλης (Περί Ψυχής). Σημαντικά στοιχεία για την φιλοσοφία του Θαλή βρίσκουμε στο έργο του Διογένη Λαέρτιου "Βίοι Φιλοσόφων" (Βιβλίο 1ο).

KEIMENA

Διογένης Λαέρτιος, "Βίοι Φιλοσόφων", Βιβλίο Ι (1)

- (1) Το παλαιότερο από τα όντα είναι ο Θεός, διότι είναι αγέννητος.
 - (2) Το ωραιότερο δημιούργημα είναι ο κόσμος, διότι είναι έργο Θεού
 - (3) Το μεγαλύτερο ο χώρος, διότι χωράει τα πάντα
 - (4) το γρηγορότερο ο νους, διότι τρέχει παντού.
 - (5) Το ισχυρότερο η ανάγκη, διότι κυριαρχεί σε όλα.
 - (6) Το σοφότερο ο χρόνος, διότι ανακαλύπτει τα πάντα.
 - (7) Ό,τι προσφέρεις στους γονείς σου, τα ίδια περίμενε να πάρεις από τα παιδιά σου.
 - (8) Ο Θάνατος δεν διαφέρει σε τίποτα από τη ζωή.
 - (9) Γνώθι σ' αυτόν.
 - (10) Σ' αυτόν που τον ρώτησε τι δημιουργήθηκε πιο μπροστά η μέρα ή η νύχτα, είπε: "Η νύχτα μία μέρα νωρίτερα".
 - (11) Σ' αυτόν που τον ρώτησε ποιος είναι πιο ευτυχισμένος είπε "Αυτός που έχει σώμα υγιές, εφευρετικό μυαλό και έμφυτη ικανότητα να δεχτεί τη μόρφωση".
 - (12) Σ' αυτόν που τον ρώτησε τι είναι εύκολο είπε: "Το να δίνεις συμβουλές στους άλλους".
- Αριστοτέλης, "Μετά τα Φυσικά" (2)*
- "Ο Θαλής διατύπωσε την άποψη ότι η γη στηρίζεται πάνω σε νερό και ότι όλα είναι νερό."
- Αριστοτέλης, "Περί Ψυχής" (2)*
- "Φαίνεται ότι ο Θαλής, απ' όσα θυμούνται μερικοί, θεωρούσε ότι η ψυχή έχει μέσα της δύναμη κινητική, για το λόγο ότι κινεί τον σίδηρο."
- Αριστοτέλης, "Περί Ψυχής" (2)*
- "Και μερικοί λένε ότι (η ψυχή) είναι αναμειγμένη με το σύμπαν, γι' αυτό ίσως και ο Θαλής πίστευε ότι ο κόσμος είναι γεμάτος Θεούς"
- Καλλίμαχος, Ταμβος Ι (2)*
- ? γιατί η νίκη ήταν του Θαλή,
που το μυαλό του έκοβε πολύ
και λένε πως τ' αστεράκια μέτρησε της ?μαξας, (μικρή ?ρτος)
που τους Φοίνικες βοηθάει ν' αρμενίζουν (αποσ. 191)

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων
?παντα,Βιβλίο Ι, Θαλής (σελ 39 - σελ 59)
Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου
Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)
- (2) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD, Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι,
Θαλής (σελ 89 - 109)
Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ
Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)
- (3) Εγκυκλοπαίδεια Δομή,
Τόμος 6 Θαλής ο Μιλήσιος (σελ 389)
Εκδόσεις "ΔΟΜΗ" Ελλάς

ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Ξενοφάνης γεννήθηκε στον Κολοφώνα της Ιωνίας περίπου το 570 π.Χ. και πέθανε στην περιοχή της Σικελίας ή της Κάτω Ιταλίας το 478 π.Χ. Ο Ξενοφάνης πρέπει να έφυγε από την πατρίδα του την εποχή που ο Κολοφώνας καταλήφθηκε από τους Μήδους το 546 π.Χ. Ο Διογένης Λαέρτιος , στο 9ο Βιβλίο του, μας παραδίδει, " Αυτός αφού εκδιώχτηκε από την πατρίδα του, ζούσε στη Ζάγκλη της Σικελίας και στην Κατάνη. Μερικοί λένε πως δεν είχε κανένα δάσκαλο, άλλοι λένε πως ήταν δάσκαλός του ο Βότων ο Αθηναίος και άλλοι ο Αρχέλαος. ...

Εγγραψε ποιήματα για το χτίσιμο της Κολοφώνας και τον αποικισμό στην Ελέα της Ιταλίας που φτάνουν τους δύο χιλιάδες στίχους. ... λένε πως έθαψε τους γιούς του με τα ίδια του τα χέρια, όπως ο Αναξαγόρας. Φαίνεται πως αγοράστηκε σαν δούλος και ελευθερώθηκε από τους Πυθαγόρειους Παρμενίσκο και Ορεστάδη, όπως λέει ο Φαβωρίνος στο πρώτο των "Απομνημονευμάτων". (2)

[Η ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ]

Ο Ξενοφάνης, αντίθετα με τους υπόλοιπους Ιωνες φιλοσόφους, έγραψε έμετρα. Ολη σχεδόν τη ζωή του την πέρασε περιοδεύοντας στην περιοχή της Σικελίας και της Κάτω Ιταλίας ασκώντας το επάγγελμα του ραψωδού. *"Είναι τώρα εξήντα εφτά χρόνια που βολοδέρνει ο νούς μου στα χώματα της Ελλάδας"* (1). Αναφέρετε πως υπήρξε δάσκαλος του Παρμενίδη, χωρίς όμως να είναι απόλυτα εξακριβωμένο. Μερικά από τα σωζόμενα αποσπάσματα του Ξενοφάνη είναι γραμμένα σε ελεγειακό μέτρο και μερικά σε εξάμετρο. Κάποια από τα ποιήματά του ονομάζονταν "σίλλοι", που σημαίνει αλληθωρισμοί ή σάτιρες. Ο Ξενοφάνης, άφησε, επίσης, ένα φιλοσοφικό έργο με τίτλο "Περί Φύσεως". Ο Ξενοφάνης θεωρείται ο πρώτος σκεπτικιστής φιλόσοφος διότι αμφιβάλλει για την απόλυτη ορθότητα κάθε λόγου, άκομα και του δικού του. Κανείς δεν γνωρίζει την αλήθεια. Μόνο υποκειμενικές εικασίες διατυπώνονται. Σέξτος, Προς Μαθηματικούς VII. (1) *"Κανείς άνθρωπος δεν ξέρει, ούτε θα μάθει ποτέ την αλήθεια για τους θεούς και για τα όσα λέω, γιατί ακόμα κι αν κατα τύχη κάποιος είπε πλήρη την αλήθεια, δεν το ξέρει. Για όλα τα πράγματα υπάρχουν μόνο γνώμες."*(2)

[Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ]

Ο Ξενοφάνης είναι ο πρώτος φιλόσοφος που εισάγει την έννοια του *ενός θεού* αντιδρώντας στον ανθρωπομορφικό πολυθεϊσμό του Ομήρου. Ο Ξενοφάνης θεωρεί έναν και ακίνητο θεό που δεν έχει καμία σχέση με τους επαισχυντους θεούς των ποιητών. *"Ο Ομηρος και ο Ησίοδος απέδωσαν στους θεούς όλα όσα είναι επαισχυντα και αξιοκατάκριτα στους ανθρώπους: την κλοπή, τη μοιχεία και την απάτη μεταξύ τους."*(1) Ο Ξενοφάνης διακρίνει πως κάθε ανθρώπινη φυλή δίνει τα δικά της χαρακτηριστικά στις θεότητες που πιστεύει. Ακόμα και τα ζώα αν μπορούσαν να ζωγραφίσουν τους δικούς τους θεούς θα είχαν την μορφή ζώου. Ο Θεός είναι ακίνητος νούς που όποτε θέλει, μονο με την σκέψη του σείει τα πάντα. *"Βλέπει, σκέφτεται και ακούει ολόκληρος"*(2)

[Η ΦΥΣΗ]

Ο Ξενοφάνης, ως φυσικός φιλόσοφος, κάνει και αυτός τις παρατηρήσεις του πάνω στην φύση και στα στοιχεία που απαρτίζουν τον κόσμο. Στα πλαίσια των φιλοσόφων της Ιονικής σχολής δίνει και αυτός την ερμηνεία του σε σχέση με την προέλευση του κόσμου. *"Όλοι μας προερχόμαστε απο γή και νερό"*. Στο έργο του διακρίνουμε αναφορές για τα ουράνια σώματα όπως και για την σχέση θάλασσας και γής. Αίσθηση προκαλεί η αντίληψη του Ξενοφάνη πως υπάρχουν άπειροι ήλιοι και φεγγάρια και πως τα πάντα είναι φτιαγμένα απο γη. Η θεωρία αυτή επιβεβαιώθηκε στον αιώνα μας απο την επιστήμη της αστρονομίας, αφού είναι πιά αποδεδηγμένο πως το σύμπαν μας αποτελείται απο εκατομμύρια γαλαξίες. Ο Ξενοφάνης παρατηρούσε προσεχτικά τα φυσικά φαινόμενα και πολλές φορές κατέληγε σε προχωρημένα συμπεράσματα και γενικότερες υποθέσεις, γεγονός που τον διακρίνει απο τους υπόλοιπους προσωκρατικούς φιλοσόφους, που απλώς διατύπωναν ότι παρατηρούσαν.

[Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ]

Η επίδραση του Ξενοφάνη στην μετέπειτα φιλοσοφία είναι τεράστια. Ο μονοθεϊσμός που εισάγει στο έργο του άσκησε μεγάλη επιρροή στην μέχρι σήμερα θρησκευτική σκέψη. Ο Jaeger (Theology 52) γράφει για την *"τεράστια επίδραση του στη μεταγενέστερη θρησκευτική εξέλιξη"*, ο Burnet υποστηρίζει πως *"θα γέλαγε αν ήξερε πως κάποια μέρα θα τον θεωρούσαν θεολόγο"*. Οι αντιδράσεις που διατυπώνει ο Ηράκλειτος σχετικά με την λατρεία των αγαλμάτων όπως και η θεία εξουσία που παρουσιάζει στις Ικέτιδες ο Αισχύλος είναι φανερό πως επιρρεάστηκαν απο τη φιλοσοφική σκέψη του Ξενοφάνη. (1)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

[Ο ένας θεός]

Αποσπ. 23, Κλήμης, Στρωμ. V, 109. (1)

Ενας θεός, ο μέγιστος ανάμεσα στους θεούς και τους ανθρώπους, καθόλου όμοιος με τους θνητούς στο σώμα ή στο πνεύμα.

Κλήμης, Στρωμ V, Αποσπάσματα 14,15,16 (1)

"Οι θνητοί νομίζουν ότι οι θεοί γεννιούνται και ότι έχουν φορέματα και φωνή και σώμα σαν το δικό τους. Αλλά αν τα βόδια και τα άλογα ή τα λιοντάρια είχαν χέρια ή μπορούσαν να σχεδιάσουν με τα χέρια και να κάνουν έργα που κάνουν οι άνθρωποι, τα άλογα θα απεικόνιζαν τους θεούς σαν άλογα, τα βόδια σαν βόδια, και θα έκαναν το σώμα τους σαν το δικό τους. Οι Αιθίοπες λένε ότι οι θεοί τους είναι πλακουτσομήτιδες και μαύροι, οι Θράκες ότι οι δικοί τους θεοί είναι γαλανομάτηδες και κοκκινοτρίχηδες"

[Η Φύση και τα ουράνια σώματα]

Αποσπ 28, Αχιλλεύς, Εισαγ. 4. (1)

Της γής η πάνω άκρη είναι αυτή που βλέπουμε στα πόδια μας και που αγγίζει τον αέρα, ενώ η κάτω άκρη της φτάνει ως το άπειρο.

Αποσπ 29, Σιμπλίκιος, εις Φυσικά 189. (1)

Όσα πράγματα γεννιούνται και αναπτύσσονται είναι γή και νερό.

Αποσπ 37, Ηρωδιανός, Περί μονήρους λέξεως 30. (1)

Και σε μερικές σπηλιές στάζει νερό.

Ιππόλυτος, Ελ. I, 14, 3. (1)

Ο ήλιος δημιουργείται κάθε μέρα απο μικρές φωτίτσες που συνθροίζονται, ενώ η γή είναι άπειρη και δεν περιέχεται ούτε απο τον αέρα ούτε απο τον ουρανό. Υπάρχουν άπειροι ήλιοι και φεγγάρια και τα πάντα είναι φτιαγμένα απο γή.

Αέτιος, II, 20,3. (1)

Ο Ξενοφάνης λει ότι ο ήλιος αποτελείται απο διάπυρα σύννεφα. (σύγκέντρωση διάπειρων σωματειδίων που σαν φαινόμενο ονομάζεται "φώς των Διόσκουρων")

Αέτιος, II, 24,9. (1)

Ο ήλιος προχωρεί αδιάκοπα, αλλά φαίνεται ότι κινείται κυκλικά εξαιτίας της απόστασης.

[Η γή ξαναγίνεται θάλασσα]

Ιππόλυτος, Ελ. I, 45. (1)

Ο Ξενοφάνης θεωρεί πως γίνεται ένα μίγμα της γής με τη θάλασσα και ότι με τον καιρό η γή διαλύεται απο το υγρό στοιχείο. Λέει ότι τέτοιου είδους αποδείξεις είναι ότι στην ενδοχώρα και στα βουνά βρίσκει κανείς κοχύλια και στα λατομεία των Συρακουσών λέει πως βρέθηκε το αποτύπωμα ενός ψαριού και φυκιών, ενος στη Πάρο βρέθηκε το αποτύπωμα ενός φύλλου δάφνης και στη Μάλτα πλάκες με όλων των ειδών θαλάσσιους οργανισμούς.

Η ανθρωπότητα αφανίζεται όποτε η γή μεταφέρεται στη θάλασσα και γίνεται λάσπη, κατόπιν η διαδικασία της γέννησης ξαναρχίζει και αυτήν την καταβολή έχουν όλοι οι κόσμοι.

[Η ανθρώπινη γνώση]

Αποσπ. 34, Σέξτος, Προς Μαθηματικούς. (1)

Κανένας άνθρωπος δεν ξέρει, ούτε θα μάθει ποτέ, την αλήθεια για τους θεούς και για τα όσα λέω, γιατί ακόμα κι αν κατά τύχη κάποιος είπε την πλήρη αλήθεια, δεν το ξέρει. Για όλα τα πράγματα υπάρχουν μόνο γνώμες.

Αποσπ. 18, Στοβαίος, Ανθολόγιο I, 8, 2. (1)

Οι θεοί δεν τα φανέρωσαν όλα εξ αρχής στους ανθρώπους, αλλά ψάχνοντας οι άνθρωποι βρίσκουν με τον καιρό το καλύτερο.

Αποσπ. 38, Ηρωδιανός, Περί μονήρους λέξεως 41, 5. (1)

Αν ο θεός δεν είχε φτιάξει το κεχριμπαρένιο μέλι, οι άνθρωποι θα θεωρούσαν τα σύκα πολύ πιο γλυκά.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι,

Ξενοφάνης (σελ 171 - 189)

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

(2) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα,

Βιβλίο 9, ΞενοφάνηςΜετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου

Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

ΖΗΝΩΝ Ο ΕΛΕΑΤΗΣ

[Η ΖΩΗ ΤΟΥ]

Ο Ζήνων γεννήθηκε στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. στην Ελέα της Ιταλίας και υπήρξε μαθητής του Παρμενίδη. Ο Αριστοτέλης τον χαρακτήρισε πατέρα της διαλεκτικής και άσκησε δυναμική κριτική στο έργο του. Ο Πλάτων στον διάλογο του «Παρμενίδης» αναφέρει την επίσκεψη του Ζήνωνα και του δάσκαλού του Παρμενίδη στην Αθήνα για τα μεγάλα Παναθήναια. «Ο Παρμενίδης ήταν σε πολύ προχωρημένη ηλικία, εξηνταπεντάρης και γκριζομάλλης, αλλά με αρχοντική όψη. Ο Ζήνων κόντευε τότε τα σαράντα, ήταν ψηλός και ευπαρουσίαστος, κυκλοφορούσε η φήμη ότι ήταν προτίμηση του Παρμενίδη. Οι δύο τους κατέλυσαν το σπίτι του Πυθόδωρου, έξω από τα τείχη, στον Κεραμεικό. Εκεί πήγε ο Σωκράτης και πολλοί άλλοι μαζί του, θέλοντας να ακούσουν το σύγγραμμα του Ζήνωνα, γιατί ήταν η πρώτη φορά που ο Παρμενίδης και ο Ζήνων το έφεραν στην Αθήνα. Εκείνη την εποχή ο Σωκράτης ήταν ακόμα πολύ νέος.» Πλάτων, Παρμενίδης 127α [\(2\)](#)

[ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ]

Το περίφημο σύγγραμμα του Ζήνωνα είναι ίσως το μοναδικό συγγραφικό έργο του Ελεάτη φιλόσοφου. Η μορφή του συγγράμματος ήταν σαν ένα φιλοσοφικό αινιγματολόγιο με έντονη σπιρτάδα στη γραφή του και πολλά παράδοξα παραδείγματα. Ο Ζήνων, υποστηρίζοντας την θέση του δάσκαλου του, επιμένει στην ύπαρξη του ενός Οντος και απορρίπτει την ύπαρξη πολλών πραγμάτων. Στους συλλογισμούς του χρησιμοποιούσε την μέθοδο της «ατόπου απαγωγής» για να αποδείξει την ορθότητα των λόγων του. Με μία σειρά αντίθετες σκέψεις οδηγούσε τον ακροατή στο συμπέρασμα που ήθελε να καταλήξει. Ο Σιμπλικίος στο έργο του εις Φυσικά μας παραδίδει ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα της σκέψης του Ζήνωνα, "Αν υπάρχουν

πολλά, τότε αναγκαία είναι όσα είναι, ούτε περισσότερα ούτε λιγότερα. Αν όμως είναι όσα είναι, τότε είναι πεπερασμένα. Αν υπάρχουν πολλά, τότε τα πράγματα που υπάρχουν είναι άπειρα, γιατί πάντα υπάρχουν και άλλα πράγματα ανάμεσα στα όσα υπάρχουν, και ανάμεσα σ' εκείνα πάλι άλλα. Επομένως, τα πράγματα που υπάρχουν είναι άπειρα."[\(2\)](#)

[ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΞΑ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ]

Υπάρχουν αναφορές από τον Αριστοτέλη πως ο Ζήνωνας έγραψε ένα ακόμη βιβλίο που συμπεριλάμβανε τα παράδοξα της κίνησης, τα παράδοξα του μεδίμνου και το παράδοxo της θέσης. Ο στόχος των περισσότερων παραδειγματικών σκέψεων του ήταν η απόδειξη της ακινησίας των σωμάτων, μια θεωρία εντελώς αντίθετη με την Ηρακλείτια θέση της συνεχούς κίνησης. Εδώ γίνονται σαφείς οι διαφορές Ελεατικής και Ιωνικής σχολής. Αν και δεν ξέρουμε τον συλλογισμό που ακολουθούσε στα συγγράμματα του μπορούμε να ορίσουμε πως τα παράδοξα της κίνησης που περιγράφονται από τον Αριστοτέλη στα Φυσικά χωρίζονται σε δύο ζευγάρια : 1) στο "Στάδιο" και τον "Αχιλλέα" όπου ο Ζήνωνας δεχόταν πως ο χώρος και ο χρόνος διαιρούνται επ' άπειρον και 2) στο "Βέλος" και τις "Κινούμενες σειρές" όπου δεχόταν ότι ο χώρος και ο χρόνος αποτελούνται από αδιαίρετα κλάσματα. Ο Ζήνωνας μέσα από αυτούς τους συλλογισμούς φαίνεται να ορίζει την ιδέα, πρώτον της απόλυτης κίνησης και δεύτερον της σχετικής κίνησης των σωμάτων. [\(Βλέπε Αποσπάσματα\)](#)

[Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ]

Ο Ζήνων πέρα από το φιλοσοφικό του έργο αποτελούσε και εξαιρετικό πολιτικό πρόσωπο που αγαπούσε την πατρίδα του και θυσιάστηκε στην προσπάθεια καταστολής της τυραννίας στην πόλη του. Οι μαρτυρίες για τον θάνατο του Ζήωνα είναι συγκλονιστικές και αναφέρονται από τον Διογένη Λαέρτιο στο 9ο βιβλίο του: *"Όπως αναφέρει ο Ηρακλείδης στη "Σατύρου επιτομή", θέλησε να ανατρέψει τον τύραννο Νέαρχο -άλλοι λένε τον Διομέδοντα- και συνελήφθη. Στη διάρκεια της δίκης, όταν τον ρώτησαν για τους συνεργούς του και για τα όπλα που είχε πάει στη Λιπάρα, αποκάλυψε όλους τους φίλους του τύραννου με σκοπό να τον αφήσει μόνο του. Επειτα είπε πως κάτι είχε να του πει για κάποιους κρυφά στο αυτί και τότε του το δάγκωσε και δεν το άφησε μέχρι που τον σκότωσαν... Ο Αντισθένης στις "Διαδοχές" λέει πως, αφού αποκάλυψε τους φίλους, ρωτήθηκε από τον τύραννο, αν υπήρχε και κάποιος άλλος. Τότε απάντησε "εσύ, ο καταστροφέας της πόλης". Στους παρευρισκόμενους είπε "Θαυμάζω την δειλία σας, αν εξαιτίας αυτών, που τώρα υπομένω, είστε δούλοι του τύραννου". Τέλος έκοψε τη γλώσσα του και του την έφτυσε κατάμουτρα. Ενθαρρυμένοι απ' αυτό οι συμπολίτες του σκότωσαν τον τύραννο. Τα ίδια σχεδόν λένε οι περισσότεροι. Ο Ερμιππος λέει ότι τον έριξαν σε πέτρες που χρησίμευαν για άλεσμα και κομματιάστηκε"*[\(1\)](#)

[Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΑ]

Αναμφισβήτητα ο Ζήνωνας σήμερα είναι ο πιο επίκαιρος προσωκρατικός φιλόσοφος. Ποτέ στο παρελθόν η φιλοσοφία δεν ασχολήθηκε βαθιά με την Ζηνώνεια παραδοξολογία. Η ενασχόληση του Russell και η γοητεία που άσκησαν σε αυτόν και στο μαθηματικό του παράδοxo ο Ζήνωνας όσο και ο δάσκαλος του Παρμενίδης ορίζουν την απαρχή μίας σύγχρονης μελέτης στο έργο αυτού του μεγάλου Προσωκρατικού. Είναι φανερό πως ο Ζήνωνας αποφασιστικά επέδρασε στην διαμόρφωση της ατομικής θεωρίας τον Λεύκιππο και τον Δημόκριτο όπως επίσης και τους σοφιστές Γοργία (Περί του μη όντος) και Πρωταγόρα. Η Οντολογική μεθοδολογία του Ζήωνα και του δάσκαλου του Παρμενίδη εμπνέει τον ώριμο Πλάτωνα και διαμορφώνει όλη την Οντολογία μέχρι τον Πλωτίνο και τους περισσότερους Νεοπλατωνικούς.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Το Στάδιο

Αριστοτέλης, Φυσικά Ζ9, 239 β11[\(2\)](#)

Ο πρώτος συλλογισμός αντικρούει την ιδέα ότι υπάρχει κίνηση, γιατί ένα κινούμενο πράγμα πρέπει να φτάσει στα μισά της διαδρομής πριν φτάσει στο τέρμα...

Αριστοτέλης, Τοπικά Θ8, 160 β7[\(2\)](#)

Γιατί έχουμε πολλά επιχειρήματα αντίθετα με τις κοινές αντιλήψεις, όπως λ.χ. το επιχείρημα του

Ζήνωνα ότι είναι αδύνατο να υπάρξει κίνηση και ότι δεν μπορεί κανείς να διασχίσει το στάδιο.

Ο Αχιλλέας και η χελώνα

Αριστοτέλης, Φυσικά Z9, 239 β14(2)

Ο δεύτερος συλλογισμός του είναι ο λεγόμενος "Αχιλλέας". Αυτός λέει ότι σε μία καταδίωξη ο πιο γρήγορος δρομέας δεν μπορεί ποτέ να ξεπεράσει τον πιο αργό, γιατί ο διώκτης πρέπει πρώτα να φτάσει στο σημείο από όπου ξεκίνησε, επομένως ο βραδύτερος δρομέας έχει πάντα ένα προβάδισμα.

Το Βέλος

Αριστοτέλης, Φυσικά Z9, 239 β30-β35(2)

Ο Τρίτος συλλογισμός είναι αυτός που μόλις τώρα αναφέραμε, ότι δηλαδή το βέλος που κινείται μένει ακίνητο. Αυτό προκύπτει από την παραδοχή ότι ο χρόνος αποτελείται από πολλά τώρα, γιατί αν δεν ισχύει αυτή η προϋπόθεση, καταρρέει αυτός ο συλλογισμός.

Οι Κινούμενες σειρές

Αριστοτέλης, Φυσικά Z9, 239 β33(2)

Ο τέταρτος συλλογισμός αναφέρεται σε ίσα σώματα που κινούνται μέσα σε ένα στάδιο με την ίδια ταχύτητα, αλλά προς αντίθετες κατευθύνσεις, η μία σειρά από το τέλος του σταδίου και η άλλη από τη μέση, περνώντας μπροστά από άλλα ίσα σώματα. Ο Ζήνων νομίζει ότι σ'αυτή την περίπτωση ο μισός χρόνος είναι ίσος με τον διπλάσιο του. Το λάθος σ'αυτόν τον συλλογισμό βρίσκεται στη υπόθεση ότι τα πράγματα που τρέχουν με την ίδια ταχύτητα χρειάζονται τον ίδιο χρόνο για να προσπεράσουν ένα κινούμενο σώμα και ένα ακίνητο σώμα με το ίδιο μέγεθος.

Διάγραμμα του Αλέξανδρου, σύμφωνα με τον Σιμπλικίο, εις Φυσικά 1016, 14(2)

A = σταθερά σώματα

AAAA B = σώματα που κινούνται από το Δ προς το Ε

Δ BBBB ---> Ε Γ = σώματα που κινούνται από το Ε προς το Δ

<-- ΓΓΓΓ Δ = αφετηρία του σταδίου

Ε = τέρμα του σταδίου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) Διογένης Λαέρτιος, Βίοι Φιλοσόφων Άπαντα,

Βιβλίο 9, Ζήνων ο Ελεάτης

Μετάφραση : Μεταφραστική Ομάδα Κάκτου Εκδόσεις Κάκτος (Αθήνα 1994)

(2) G.S. KIRK - J.E. RAVEN - M. SCHOFIELD,

Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (Αθήνα 1990)

(3) Σωκράτης Γκίκας-Ιάσων Ευαγγέλου

Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι

Μετάφραση: Σωκράτης Γκίκας

Εκδόσεις Σαββάλας (Αθήνα 1995)